

ხელოვნება და ხელოვანები რომის კათოლიკური ეკლესიის მეცენატობის
პირობებში - მიქელანჯელოს მიერ განხორციელებული პროექტების
მაგალითზე

გიორგი ჭეიშვილი

*სამაგისტრო ნაშრომი წარდგენილია ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
მეცნიერებათა და ხელოვნების ფაკულტეტზე პოლიტიკის ანთროპოლოგიის
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მინიჭების მოთხოვნების შესაბამისად*

პოლიტიკის მეცნიერება

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ხათუნა ხაბულიანი



ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, 2014

განაცხადი

„როგორც წარდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის ავტორი, ვაცხადებ, რომ ნაშრომი წარმოადგენს ჩემს ორიგინალურ ნამუშევარს და არ შეიცავს სხვა ავტორების მიერ აქამდე გამოქვეყნებულ, გამოსაქვეყნებლად მიღებულ ან დასაცავად წარდგენილ მასალებს, რომლებიც ნაშრომში არ არის მოხსენიებული ან ციტირებული სათანადო წესების შესაბამისად.“

გიორგი ჭეიშვილი -

14.06.2014

აბსტრაქტი

კვლევა - „ხელოვნება და ხელოვანები რომის კათოლიკური ეკლესიის მეცენატობის პირობებში - მიქელანჯელოს მიერ განხორციელებული პროექტების მაგალითზე“ ერთგვარი მცდელობაა წარმოვაჩინოთ ყველა ის ძირითადი ტენდენცია, რაც XV-XVI საუკუნის დასავლურ კულტურაში არსებობდა და მკაფიოდ ავსახოთ ხელოვანისა და რომის კათოლიკური ეკლესიის ურთიერთობის ქრონიკა, რაც პირდაპირ არის დაკავშირებული მიქელანჯელო ბუონაროტის შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპებსა და მათ თავისებურებებთან.

კვლევის მიზანია წარმოაჩინოს რენესანსის პერიოდში, ხელოვნების განვითარებაში რომის კათოლიკური ეკლესიის მიერ შეტანილი წვლილი, იმისათვის, რათა კონკრეტული ფაქტების მეშვეობით დავინახოთ, თუ რა სერიოზული როლი შეასრულა (შესაძლოა გაუცნობიერებლადაც) ძლიერმა რელიგიურმა ინსტიტუციამ ხელოვნების განვითარებაში და ეპოქისა და ჰუმანისტური მსოფლმხედველობის გათვალისწინებით, ამ ეკლესიის მსოფხედველობის მიუხედავად, ცენზურის აპარატად არ იქცა. ეს კი სრულიად საპირისპირო სურათია იმ ვითარებისა, რაც XXI საუკუნის საქართველოში სუფევს, ქვეყანაში, სადაც უფრო და უფრო ძლიერდება ტენდენცია, რომლის მიხედვითაც სასულიერო პირები და მათი პოზიციის გამზიარებელი საზოგადოებრივი ჯგუფები ავტორებსა და მათ შემოქმედებას კონკრეტულ ჩარჩოებს უწესებენ და ცენზურის ერთგვარ აპარატად გვევლინებიან.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ კვლევის ფარგლებში XV-XVI საუკუნის კათოლიკური ეკლესიის იმ ლიდერების დამოკიდებულება ხელოვნებისა და ხელოვანების მიმართ, რომელთაც ფლორენციელ მოქანდაკე, მხატვარ და არქიტექტორ მიქელანჯელო ბუონაროტისთან მოუხდათ თანამშრომლობა ბევრად უფრო პროგრესულია, ვიდრე ის აგრესიით გაჟღენთილი დამოკიდებულება, რასაც საქართველოში არსებული რელიგიური და საზოგადოებრივი ჯგუფები იჩენენ თანამედროვე, „არაკონიუნქტურული“ შემოქმედებისა და ხელოვანების მიმართ.

ძირითადი საძიებო სიტყვები: მიქელანჯელო, რომის კათოლიკური ეკლესია, საქართველო, ცენზურა,

Abstract

The research – “Art and Artists in the terms of the Roman Catholic Church’s patronage – on the example of projects made by Michelangelo” – is a sort of attempt to represent all the tendencies that had been existed in XV-XVI century Western culture and to state clearly the relationship chronicles between artists and the Roman Catholic Church, which is directly connected with different periods of Michelangelo Buonarroti’s works and their *peculiarities*.

The goal of the project is to point out the contribution made by the Roman Catholic Church in the *Renaissance Period*, in order to show the important role played by strong religious institution in development of art (maybe even unconsciously) and to represent how the Roman Catholic Church did not turn into censorship mechanism, no matter of its beliefs, in consideration of the epoch and humanist ideology. There is a *completely different situation in Georgia in 21st century, in the country where ecclesiastics and the social groups sharing church’s positions are oppressing artists and art* and they act like some kind of censorship mechanism.

In conclusion we can say that in the limits of this research the attitude of Roman Catholic Church’s leaders to art and artists, which had relation with sculptor, artist and architect Michelangelo Buonarroti, was much progressive, than this aggressive attitude of Georgian religious and social groups to contemporary, non-conjunctive art and artists.

Keywords: Michelangelo, Roman Catholic Church, Georgia, Censorship

შესავალი

„თუკი რომში ლიტერატურული ცენზურა იარსებებდა, სამყაროს არ ეყოლებოდა არც ჰორაციუსი, არც დეციმუს იუნიუს იუვენალისი და არც ციცერონის ფილოსოფიური ნაშრომები ეწებოდა; სწორედ ისევე, როგორც ინგლისს არ ეყოლებოდა არც პოეტები და არც ფილოსოფოსები, თუკი ჯონ მილტონი, ჯონ დრაიდენი, ალექსანდრ პოუპი და ჯონ ლოკი არ იქნებოდნენ თავისუფლები“, - ვოლტერი ¹

საკვლევი პრობლემა

ადამიანის მხატვრული აზროვნების მატერიალურ გამოხატვას ნაწარმოებში, რომელიც, რეალობისა თუ წარმოსახვითის სინთეზის მხატვრული გამოხატვის სხვადასხვა ფორმებს აერთიანებს, არაერთი დეფინიცია შეიძლება მიესადაგოს. ამ პროცესის - ხელოვნებად, პროცესის შედეგის კი ხელოვნების ნიმუშად მოხსენიება პირობითად ამარტივებს იმ საკამათო საკითხს, თუ რას შეიძლება ვუწოდოთ შემოქმედება, ან ვისი მოხსენიება შეიძლება ხელოვანად.

ადამიანის ბუნებისა და აღქმის მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, არაერთგვაროვანია ხელოვნების ცნების აღქმაც, მაგალითად, „შავი კვადრატი“ ² ადამიანთა გარკვეული ნაწილისთვის თეთრ ტილოზე დატანილ შავ ლაქად რჩება, ჯექსონ პოლოკის ტილო - #5 კი 2006 წელს, სოტბის აუქციონზე, 140 მილიონ აშშ-დოლარად გაყიდულ სურათად.³

აღქმების ამგვარი სხვადასხვაობა გარკვეულ აზრს სძენს შემოქმედებითი პროცესის, ანუ იმ საკითხის გაცნობიერებას, რაც იდეის გაჩენიდან მის განსხეულებამდე მიმდინარეობს.

¹ Voltaire. “Perils of Censorship, the Freedom of the Press, and the Rewards of Reading” (<http://www.brainpickings.org/index.php/2013/11/21/voltaire-on-censorship-and-reading/> 14.06.2014)

² Suprematism (http://www.moma.org/collection/details.php?theme_id=10202 14.06.2014)

³ Mexican splashes out record \$140m for Jackson Pollock's drops of genius (<http://www.theguardian.com/world/2006/nov/03/usa.topstories3> 14.06.2014)

გონებაში მიმდინარე შემოქმედებითი პროცესის პარალელურად, როგორც თავად ხელოვანზე, ასევე, ამ პროცესის შედეგზე პირდაპირ, თუ ირიბად არაერთი გარემო მოვლენა, ან ფაქტორი ახდენს გავლენას. შემოქმედებითი პროცესი უშუალოდ უკავშირდება არსებულ კონტექსტსა და მის განმსაზღვრელებს.

ამ ფაქტორების - ერთგვარი კატალიზატორების ბუნება არაერთგვაროვანია. თუკი მათ პირობითად სამ ჯგუფში გავაერთიანებთ, შეგვიძლია დავუშვათ, რომ ერთ შემთხვევაში აღნიშნული ფაქტორები ხელს უწყობს, ან შემოქმედების განვითარებისთვის საჭირო ნიადაგს ქმნის; მეორე შემთხვევაში ისინი შესაძლოა მეტ-ნაკლებად ნეიტრალური იყოს ამ პროცესის მიმართ, ხოლო მესამე შემთხვევაში კი შეიძლება ერთგვარ ცენზურად, სტერეოტიპების მყარ ფუნდამენტად და ყოველგვარი შემოქმედებითი ნოვაციის მიუღებლობის საფუძველად იქცეს.

ლოგიკურად, მესამე ტიპის ფაქტორებს მყარად დამკვიდრების საშუალება იმ ტიპის საზოგადოებებში აქვთ, სადაც მწვავედ დგას განათლების პრობლემა, ხელოვნურად, გარკვეული მიზნებით იზღუდება აზროვნების თავისუფლება, მძლავრია ფუნდამენტალიზმისკენ მიდრეკილი რელიგიური, ან პოლიტიკური ინსტიტუტები, რომლებიც ყველანაირად ცდილობენ საკუთარი გავლენის სხვადასხვა მიმართულებით განვრცობას და საკმაოდ მძლავრი დასაყრდენის კიდეც უფრო განმტკიცებას იმ ადამიანების გავლენის ქვეშ მოქცევით, რომელთათვისაც ცნობიერებისა თუ აზროვნების დონეზეც კი მიუღებელია ზემოთ აღნიშნული ტიპის ყოველგვარი აქტივობა, ან პროცესი, რადგან მათი მხრიდან ეს ერთის მხრივ განსხვავებულისა და უცხოის მიმართ შიშით აიხსნება, მეორეს მხრივ კი შესაძლოა არსებული, ჩვეული წესრიგის წინააღმდეგ მიმართულ რეალურ საფრთხედ აღიქმებოდეს.

საქართველოში, ქვეყანაში, რომელიც 69 წლის მანძილზე ტოტალიტარული სისტემის ნაწილი იყო და დამოუკიდებლობის პირველი ათწლეული არათუ უძრაობაში (რაც უკვე თავისთავად სერიოზული პრობლემაა) არამედ უკუსვლაში გაატარა, განათლების სისტემას არაერთი პრობლემა აქვს.

აღნიშნული პრობლემები რომ რეალურია, ეს არა მხოლოდ საქართველოში განათლების დონის შესახებ არსებულ კვლევები ⁴ არამედ საზოგადოების ცნობიერებაში, მისი აზროვნების ტიპსა და მოქმედებების თავისებურებაში, ასევე,

⁴ საქართველოს სასკოლო განათლება რთული გამოწვევების წინაშე (<http://online.tsu.edu.ge/science/10290/?p=1> 14.06.2014)

სეკულარული სახელმწიფოს თეოკრატიულად მართვის სისტემის მიმართულებით დინამიურად მზარდ, ზოგჯერ, გაუცნობიერებელად გადაგმულ ნაბიჯებშიც ვლინდება.

პოსტ-ტოტალიტარული რეჟიმის ტიპის საზოგადოებაში, რომლის შემადგენელი ჯგუფების დიდი ნაწილისთვის დღეისათვის ზოგადად ხელოვნებისა და შემოქმედების აღქმა ძირითადად კიტჩური, ნეიტრალური, სტერილური პროცესებით განისაზღვრება, (რაშიც დიდი „წვლილი“ სწორედ ტოტალიტარულ რეჟიმს მიუძღვის) არსებობს ჩამოყალიბებული სტერეოტიპები, რომლებიც შემოქმედების კონკრეტულ ჩარჩოს ქმნის და მის მიღმა აღმოჩენილი ნებისმიერი პროცესი თუ სუბიექტი, როგორც ამ ჯგუფების ეროვნულ იდენტობის, ასევე მათ მიერ შექმნილი მისაღები ჩარჩოებისთვის საფრთხის შემცველ მოვლენებად აღიქმება და არცთუ იშვიათად აგრესიის ობიექტი ხდება.

ამ სტერეოტიპებითა თუ კლიშეებით შექმნილ ჩარჩოებისთვის ჯერ კიდევ უცხო სხეულად რჩება თანამედროვე ხელოვნება და მასში უმეტესწილად „ძველი დროის“, „ნამდვილი“, ცნობილი ხელოვანები ხვდებიან, იმ ტიპის შემოქმედები, რომელთა შემოქმედების ზედაპირული გააზრება ამ ჯგუფების წევრთათვის პირდაპირ საფრთხეს არ წარმოადგენს. მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ვინსენტ ვან გოგი, რომელიც ზემოთ აღნიშნული აზროვნების ტიპის მქონე პირებისათვის შემოქმედებაზე მეტად სავარაუდოდ მოკვეთილი ყურითა და „მზესუმზირებით“ არის ცნობილი, ისევე, როგორც რომანტიკულ-ჰეროიკულ ბურჟუაზიაში გახვეული, ფრანგი ქალის სიყვარულით „გონებადაკარგული“ ფიროსმანი.

აღნიშნული საზოგადოებრივი ჯგუფებისათვის ნაწილობრივ მისაღებია თავისუფალი აზროვნება და შემოქმედება, თუმცა ესეც მხოლოდ მათგან „მოშორებით“, ჩაკეტილ, იზოლირებულ წრეში, რაც მათთვის საფრთხის შემცველად არ აღიქმება, ხოლო როგორც კი აზროვნება, თუ შემოქმედება ამ იზოლაციიდან გამოდის და საჯარო ხდება, განსაკუთრებით კი მაშინ, თუკი ამ ტიპის ხედვა თუ გამოხატვის ფორმა სიახლეა, მისგან მტრის ხატი იქმნება.

გამოთქმული მოსაზრების დასტურად გამოდგება გასულ წლებში მომხდარი მოვლენებს ქრონიკის გახსენება, სადაც არაერთი მაგალითი მოიძებნება იმისა, თუ რა ენთუზიაზმით დაუპირისპირდა სამღვდელოება და საზოგადოების ნაწილი მიუღებელ, „ეროვნულობისა და სარწმუნოებისთვის საფრთხის შემცველ და შემბლაღავ“ შემოქმედებას:

I. 2007 წელს, თბილისის სამხატვრო აკადემიის ექვსმა სტუდენტმა ბაკალავრის ხარისხის მოსაპოვებლად სადიპლომო ნამუშევრად პერფორმანსი - „სველი წრე“ წარადგინა. კონცეპტუალური ბაზისზე აგებული პროვოკაციული აქციის ფარგლებში, რომლის თემაც აგრესია იყო, - წრიულად მსხდომი სტუდენტები ერთმანეთს სახეში ანერწყვებდნენ.⁵

II. 2010 წლის აპრილში, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლიტ-კაფეში ახალგაზრდა ქართველი მწერლის, ერეკლე დეისაძის წიგნის - „საიდუმლო სირობა“ პრეზენტაცია გაიმართა. ნაწარმოების შესახებ გავრცელებული ცნობებს მისი ამონარიდებით და ეპატაჟური სათაურით გაღიზინებული ახალგაზრდებისა და სასულიერო პირების (მართლმადიდებელ მშობელთა კავშირი, სახალხო მართლმადიდებლური მოძრაობა) რამდენიმე აქცია მოჰყვა, რომელთა ფარგლებშიც ფიზიკურ დაპირისპირებასა და ჰომოფობიურ განცხადებებს ჰქონდა ადგილი.⁶

III. ამ მოვლენებამდე, „სატანური“ და „არაქრისტიანული“ შინაარსის გამო, პროტესტის ტალღა წარმოშვა მწერალების: ჯოან როულინგისა და დენ ბრაუნის წიგნების „ჰარი პოტერისა“ და „და ვინჩის კოდის“ ეკრანიზაციის საქართველოში ჩვენებამ.

IV. 2012 წლის ოქტომბერში სიტყვიერი და ფიზიკური შეურაცხყოფა მიაყენეს მწერალ ზაზა ბურჭულაძეს, რომლის მეუღლეს მომხდარს ერთ-ერთ სატელევიზო გადაცემაში გაზეთ „ასავალ-დასავალის“ ჟურნალისტის მიერ ზაზა ბურჭულაძის მოთხოვნიდან მოყვანილ ტექსტს უკავშირებდა.⁷

V. 2013 წლის სექტემბერში ბათუმის წიგნის მაღაზიაში სხვადასხვა ავტორის წიგნები მათში ეროტიული შინაარსის შემცველი მონაკვეთების გამო დაწვეს.⁸

VI. 2014 წლის მარტში სიძულვილის ობიექტი გახდა საქართველოში ვიზიტად მყოფი, ლიტერატურაში ნობელის პრემიის ლაურეატი თურქი მწერალი ორჰან ფამუქი. 2002 წელს გამოცემული რომანის - „თოვლი“-ს გამო, სადაც მთხრობელი

⁵ გოგი გვახარია. „ვის ეშინია "სველი წრის"“ (<http://shokoladi.ge/content/vis-eshinia-sveli-cris> 14.06.2014)

⁶ აურზაური ილიას უნივერსიტეტის წინ (<http://www.humanrights.ge/index.php?a=text&pid=8227&lang=geo> 14.06.2014)

⁷ ნაცემი მწერალი (<https://www.youtube.com/watch?v=5yKxhjHOQmQ> 14.06.2014)

⁸ „ეროტიკული წიგნების“ ბედი ბათუმის მაღაზიებში (<http://www.netgazeti.ge/GE/105/culture/23292/> 14.06.2014)

(ხელოვნური ინსტანცია) თურქეთში საშოვარზე ჩასული ქართველი ცოლ-ქმრის ყოფას აღწერს, ფამუქს ქართველთა შეურაცხყოფაში დასდეს ბრალი.⁹

VII. 2014 წლის მარტის ბოლოს კი, შეურაცხყოფის ობიექტი ქართველი მწერალი ზურაბ ქარუმიძე 2011 წელს გამოცემული რომანის - "მელია-ტულეფია: FOX-trot"-ის გამო გახდა. ნაწარმოების ერთ-ერთი პერსონაჟის შაქრო კარმელის სიზმრის გამო ზემოთ აღნიშნულმა გამოცემამ ქარუმიძეს სვანეთისა და სვანების შეურაცხყოფაში დასდო ბრალი. ამ ფაქტს ერთგვარი პოლიტიკური ცენზურაც მოჰყვა, როდესაც საქართველოს პარლამენტის წევრმა თითოეულ დეპუტატს, ვინც ელჩად ქარუმიძის დანიშვნას დაუჭერდა მხარს, მამაკაცის გენიტალიად მოხსენიებით დაემუქრა, ხოლო მწერლის კანდიდატურის დამტკიცების შემთხვევაში მოქმედი ხელისუფლება "სვანეთის გადაკიდების" საფრთხეზე გააფრთხილა.¹⁰ (ამ პერიოდში, დიდ ბრიტანეთში საქართველოს ელჩად დანიშვნის კანდიდატად სწორედ ზურაბ ქარუმიძე განიხილებოდა)

აღსანიშნავია ისიც, რომ გამოცემა („ასავალ-დასავალი“), რომელსაც მომხმარებლების ფართო აუდიტორია ჰყავს აგრძელებს იმ თანამედროვე ქართველი მწერლების დისკრედიტაციას, რომლებიც გამოცემის აზრით ეროვნულ ფასეულობებს უქმნიან საფრთხეს და ერთი კონკრეტული ფინანსური ორგანიზაციის მიზნებს ემსახურებიან, ბანკის, რომელმაც ამ მწერლების „სამართავად“ ლიტერატურული პრემია დააარსა.

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, განსაკუთრებით კი იმის ფონზე, რომ „ნაციონალურ დემოკრატიული ინსტიტუტის“ (NDI) მიერ 2014 წლის 26 მარტიდან - 18 აპრილის პერიოდში ჩატარებული კვლევის მიხედვით, სეკულარულ სახელმწიფოში კათალიკოს პატრიარქის რეიტინგი 96% (2%-ით მეტი, ვიდრე 2013 წლის ნოემბერში),¹¹ როდესაც სასულიერო პირები საერო ხელისუფლების საქმეებში აშკარად, საკუთარი წინადადებების უპირობო გათვალისწინების მოთხოვნით ერევან და წინააღმდეგ შემთხვევაში კონკრეტული სანქციებით იმუქრებიან (საქართველოს პარლამენტის მიერ ანტიდისკრიმინაციული კანონის მიღება, 2014წ.), განსხვავებული აზრისა თუ სექსუალური ორიენტაციის გამო ადამიანები იდევნებიან (2013 წლის 17 მაისი) და ყალბი პატრიოტული პათოსით გაჟღენთილი კიტჩური შემოქმედება მზარდი პოპულარობით სარგებლობს, (სოციალურ ქსელებში

⁹ გიორგი ჭეიშვილი „ფოქსტროტი თოვლზე“ (<http://liberali.ge/ge/liberali/articles/118266/> 14.06.2014)

¹⁰ გიორგი ჭეიშვილი. „ფოქსტროტი თოვლზე“ (<http://liberali.ge/ge/liberali/articles/118266/> 14.06.2014)

¹¹ NDI: პატრიარქის რეიტინგი ორი პროცენტით გაიზარდა (<http://liberali.ge/ge/liberali/news/118524/> 14.06.2014)

გავრცელებული სხვადასხვა ავტორის არაერთი ვიდეო ლექსი, ან მიმართვა სამშობლოზე, მის წინააღმდეგ მებრძოლ ძალებზე, მამულის დიდებულებასა და მრავალჭირნახულობაზე) არ იქნება ლოგიკას მოკლებული აზრი, თუკი ვიტყვით, რომ არსებობს საფრთხე - ხელოვანები, ისევე როგორც მათი შემოქმედება, ცნობიერ თუ ფიზიკურ ცენზურას, ან თვითცენზურას დაექვემდებაროს, ცენზურის შედეგად შემოქმედებაში გაჩენილი ტაბუები კი საზოგადოების ცნობიერების განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორი ვერ იქნება.

ჩამოთვლილი ასპექტების ფონზე, აშკარაა, რომ ეროვნული თუ რელიგიური ინტერესების ძალადობით „დამცველი“ საზოგადოებრივი ჯგუფებისთვის, (რომელთა დიდი ნაწილსაც არათუ ინტელექტის მაღალი კოეფიციენტი, არამედ ზოგადად, საბაზისო განათლების პრობლემაც კი აქვს და ამით კიდევ უფრო მარტივად მანიპულირებადები ხდებიან) მისაღებ ხელოვანთა ჩარჩოში სრულიად შემთხვევითაა მოხვედრილი იტალიური რენესანსის მოქანდაკე და მხატვრი, ფლორენციელი - მიქელანჯელო ბუონაროტი, რომელიც საკუთარი შემოქმედებით დღევანდელ ხელოვანებზე მეტად თუ არა, არანაკლებ ეპატაჟური იყო, თუმცა ამის გამო არც ფიზიკური განადგურების საფრთხის წინაშე დამდგარა, არც სექსუალური ორიენტაციის გამო¹² შექმნია მის შემოქმედებას პრობლემები და ფანატიკოსი სასულიერო პირების მსხვერპლად ქცევასაც გადაურჩა(მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი საფრთხე მართლაც არსებობდა).

საინტერესოა, როგორი იქნებოდა მიქელანჯელო ბუონაროტის ცხოვრება და მოღვაწეობა რომის კათოლიკური ეკლესიის ფაქტორის გამორიცხვის შემთხვევაში, შეძლებდა თუ არა ფლორენციელი ახალგაზრდა ხელოვნების ერთგვარ „ტიტანად“ ჩამოყალიბებას მისი ცხოვრების მუდმივი თანამგზავრების - რომის პაპების, მათი ამბიციური და როგორც საკუთარი, ასევე ეკლესიის სახელის განდიდებისა და უკვდავყოფისათვის გაწეული ძალისხმევის გარეშე.

კვლევის მნიშვნელობა

კვლევის მნიშვნელობაზე საუბრისას, აღსანიშნავია, რომ, პირველ რიგში, ყველა ტიპის სერიოზული რეფლექსია, რომელიც ახალი ცოდნის შექმნას, ან არსებული ცოდნის გააზრებასა და მათი გადამუშავების საფუძველზე ახალი ტიპის

¹² Rictor Norton. “The Passions of Michelangelo” (<http://rictornorton.co.uk/michela.htm> 14.06.2014)

ინფორმაციის მიღებას ემსახურება, ნებისმიერი საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანია.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დეკლარაციის მიხედვით,¹³ ადამიანს აზროვნების, გამოხატვის, პიროვნული განვითარების, განათლების უფლება აქვს. ვითრებაში, როდესაც ეს უფლებები უზულებელყოფილია და ხშირ შემთხვევაში მათ დამცავ ეფექტურ აქტორად სახელმწიფოც კი არ გვევლინება, არსებული ვითარებიდან გამოსავალი გზების არჩევანი არცთუ მრავალფეროვანია და ერთადერთი, გრძელვადიან პერსპექტივაში ეფექტური, გამოსავალი საზოგადოების წევრებისთვის ხარისხიანი განათლების, ყოველგვარი მიკერძოებისგან თავისუფალი ცოდნის მიწოდება და საზოგადოებაში არსებული მენტალური პრობლემების წინა პლანზე წამოსაწევად დისკუსიის წამოწყებაა.

საქართველოში, ქვეყანაში, რომელიც იმ ტოტალიტარული სისტემის ნაწილი იყო, რომლის იდეოლოგიაც ითხოვდა, რომ შემოქმედებით სექტორს ამ იდეოლოგიის შინაარსისა და ფორმების შესატყვისი ნიშნების სისტემა შეექმნა, საზოგადოების ნაწილისთვის დღესაც შემოქმედების საბჭოთა პერიოდის ინერცია გრძელდება. თავისუფალი აზროვნების, შემოქმედებითი თავსუფლების, „ახლის“ შექმნის პროცესები, რამაც საზოგადოებაში ის კითხვის ნიშნები უნდა გააჩინოს, რაზეც შემდეგ მსჯელობა და დისკუსია წარიმართება, ქვეყანაში მხოლოდ ვიწრო ჯგუფებში მიმდინარეობს და დღეისათვის არსებული ცენზურის პირობებში მისი გასაჯაროება არ ხდება იმ იშვიათი გამონაკლისების გარდა, როდესაც ექსპრესია ეპატაჟურ ფორმას იძენს.

ამ პირობებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ტიპის ცოდნის დამუშავება და საზოგადოებისთვის გასაგებ ენაზე ადაპტირება, რომელიც ამ საზოგადოების ფართო ჯგუფებში არსებულ სტერეოტიპებს და აქსიომებს საფუძველს გამოაცლის, რაც მათ საშუალებას მისცემს ევოლუციურად, ეტაპობრივად მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ არცერთი ადამიანი, თუ ინსტიტუტი არ არის იმდენად სრულყოფილი, რომ მისგან მომდინარე „აბსოლუტური ჭეშმარიტების დოქტრინა“ ყველასათვის მისაღები იყოს, რომ არ შეიძლება პიროვნულად მიუღებელი საკითხი, ან მოვლენა დისკუსიის ნაცვლად ფიზიკური დაპირისპირებით გადაწყვიტო, რომ დაუშვებელია ქცევისა თუ აზროვნების ეროვნულ-რელიგიური კოდექსი დააწესო და ადამიანის გამოხატვის თავისუფლებასა და კონსტიტუციაზე მაღლა დააყენო.

¹³ The Universal Declaration of Human Rights (<http://www.un.org/en/documents/udhr/> 14.06.2014)

ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის ასპექტი, რომ ზემოთჩამოთვლილი პრობლემები, რაც ხშირ შემთხვევაში განხილვის თემა კონკრეტული პერსონალიებსადმი გამოვლენი აგრესიის შედეგად ხდება, მხოლოდ ამ კონკრეტული ადამიანების პრობლემა არ არის და არც მისი ბუნებაა დროებითი, რადგან შემოქმედებსა და მათი ნაწარმოებების წინააღმდეგ მიმართული აგრესია საქართველოში უკვე კარგად ჩამოყალიბებული, მყარად ფესვგადგმული პრაქტიკაა.

ამ ტენდენციაზე საუბრისას, წიგნში „დიალოგი“ ცენზურაზე, თანამედროვე ქართველი მწერალი ლაშა ბულაძე, რომელიც ერთ-ერთ რომანში საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხულ საერო პერსონას - თამარს მეფეს და მის პირად ცხოვრებას შეეხო და რის გამოც თავადაც იქცა აგრესიის ობიექტად, აღნიშნავს, რომ საზოგადოებაში მრავლადაა ტაბუდადებული საკითხები და ის სენსიტიურად რეაგირებს ხელოვნებაში ასახული თემებისადმი:

„როგორც ახლო წარსულის პრაქტიკა გვიჩვენებს, საზოგადოება ძალზე აგრესიულია იმ ხელოვნების მიმართ, ვისი შემოქმედებაც არ ჯდება მის მიერ დაკანონებულ ნორმებში. ...საინტერესოა, რომ ამ აგრესიას ხშირ შემთხვევაში სათავეში ეკლესია უდგას და იგი არათუ არ ამშვიდებს მოსახლეობას, არამედ, ზოგიერთი მისი წარმომადგენელი, პირიქით, მოუწოდებს მას ამგვარი ტექსტებისა და ავტორების დევნისკენ“.¹⁴

ამგვარად, არსებულ პრაქტიკასთან ფაქტებისა და ცოდნის გამოყენებით დაპირისპირება არა მხოლოდ დღევანდელი ვითარების გამოსასწორებლად, არამედ მომავლი საზოგადოების სიჯანსაღისთვისაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი და აუცილებელია.

კვლევის მიზანი

აღნიშნული კვლევა მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს რენესანსის პერიოდში, ხელოვნების განვითარებაში რომის კათოლიკური ეკლესიის მიერ შეტანილი წვლილი, იმისათვის, რათა კონკრეტული ფაქტების მეშვეობით დავინახოთ, თუ რა სერიოზული როლი შეასრულა (შესაძლოა გაუცნობიერებლადაც) ძლიერმა რელიგიურმა ინსტიტუციამ ხელოვნების განვითარებაში და ეპოქისა და

¹⁴ ლაშა ბულაძე. *დიალოგი ცენზურაზე*. საგამომცემლო პროგრამა „ლოგოსი“, 2014წ. გვ 10

ჰუმანისტური მსოფლმხედველობის გათვალისწინებით, ამ ეკლესიის მსოფხედველობის მიუხედავად, ცენზურის აპარატად არ იქცა.

მიქელანჯელო ბუონაროტის მიერ განხორციელებული პროექტები კარგი მაგალითია იმის საჩვენებლად, თუ როგორ მოახერხეს ზოგიერთ შემთხვევაში საკუთარი სახელის უკვდავყოფაზე მზრუნველმა სასულიერო ლიდერებმა არ შეეფერხებინათ პროგრესი ხელოვნებაში, ინკვიზიციის ცეცხლისთვის არ მიეცათ ის ხელოვნები, რომელთა შემოქმედებაც ხელოვნება ახალ სიმაღლეზე აიყვანა და შექმნა მსოფლიო მემკვიდრეობის საგანძური.

ეკლესიის შედეგი საშუალებას მოგვცემს გავანალიზოთ თუ რა სტრატეგიული ალღო გამოიჩინა რომის კათოლიკურმა ეკლესიამ იმაში, რომ არ შეაფერხა ერთის მხრივ მიქელანჯელოს ტალანტის გაღვივება და მარწუხებში არ მოაქცია ხელოვანის შემოქმედებითი გამოხატვის და აზროვნების თავისუფლება, რაც მომგებიანი აღმოჩნდა ორივე მხარისთვის: მიქელანჯელო სწორედ რომის კათოლიკური ეკლესიის შეკვეთების შესრულების შედეგად შედგა იმ მასშტაბის ფიგურად, როგორსაც დღეს ჩვენ ვიცნობთ, ხოლო კათოლიკურმა ეკლესიამ საკუთარი დიდებულებისა და ძლევამოსილების საჩვენებლად ხელოვანის ტალანტი გამოიყენა.

ამ ყველაფრის გააზრების შემთხვევაში, ექსპერიმენტის სახით შეგვიძლია ერთ სიბრტყეზე მოვათავსოთ დღევანდელი ქართული რეალობა და იტალიური რენესანსის მოცემულობა; ასეთ შემთხვევაში აღმოვაჩენთ, რომ მაშინდელი კათოლიკური ეკლესიისა და დღევანდელი ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის დამოკიდებულებები განსხვავებული იყო: თუკი XV-XVI საუკუნეში ხელოვნებაში აღმოცენებული სრულიად ახალი ხედვა არათუ დაგმეს, არამედ მრავალი შემაფარებელი ფაქტორის მიუხედავად ხელი შეეწყო მის განვითარებას, სრულიად საპირისპირო ვითარებაა XXI საუკუნის საქართველოში, სადაც თანამედროვე ხელოვნება საკუთარი ნოვატორული ხედვებით არათუ არასასურველი, არამედ, არცთუ იშვიათად, მთლიანად მიუღებელია. ამას ხელს უწყობს ის ფაქტიც, რომ თანამედროვე ხელოვნება ბოლომდე ლეგიტიმური არ არის კულტურის ოფიციალური ინსტიტუციების მხრიდან, მაგ. საქართველოში არ არსებობს თანამედროვე ხელოვნების არც მუზეუმი და არც არსებული მუზეუმები მუშაობენ უახლესი ხელოვნების კოლექციების ექსპოზიციების შექმნასა და საზოგადოებისთვის მათ გაცნობაზე.

ჰიპოთეზა

ჰიპოთეზა: იმაში, თუ რამდენად მნიშვნელოვან ფიგურად ჩამოყალიბდა მიქელანჯელო ბუონაროტი, უდიდესი (მთავარი) როლი რომის კათოლიკურმა ეკლესიამ ითამაშა; რომ არა რომის კათოლიკური ეკლესიის მეცენატობა და სხვადასხვა სასულიერო ლიდერების ძალისხმევა, დიდი ალბათობით, მიქელანჯელოს შემოქმედება ვერც ასეთი მასშტაბური იქნებოდა და სავარაუდოდ ვერც ჩვენამდე მოაღწევდა.

კვლევის ფარგლებში განვიხილავთ მიქელანჯელო ბუონაროტის, როგორც პიროვნულ თავისებურებებს, ასევე ხელოვანის შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპებს. ვიმსჯელებთ იმ ფაქტორებზე, რომელიც პირდაპირ თუ ირიბად ზემოქმედებდა მხატვრისა და მოქანდაკის შემოქმედებით პროცესზე. საუბარი შეეხება რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერებისა და ხელოვანის ურთიერთობის ასპექტებს დროის სხვადასხვა მონაკვეთში; იმ მთავარ დაბრკოლებებსა და ფაქტებს, რასაც დღეისათვის არსებული მოცემულობა შესაძლოა სრულად შეეცვალა. კონტრარგუმენტებზე მსჯელობა და მათი გაბათილება კი შესაძლებელს გახდის კვლევის ჰიპოთეზის მართებულობის დამტკიცებას.

სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა

მიქელანჯელო ბუონაროტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის დაყოფა პირობითად ორ ეტაპად შეიძლება. პირველი მათგანი დაახლოებით 1488 წელს იწყება, როდესაც 13 წლის მიქელანჯელო დომენიკო გირლანდაიოს სახელსნოში მოხვდა და 1505 წლამდე - ხელოვანის მიერ რომის „აღმოჩენამდე“ გრძელდება. სწორედ ამ პერიოდიდან, 1505 წლიდან, იწყება მიქელანჯელოსა და რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერების შფოთვით, დაბრკოლებებითა და დაპირისპირებებით აღსავსე პროდუქტიული ურთიერთობა.

ადრეული წლები

„ამ კაცს, რომელსაც იულიუს II „საშინელს“ („terribile“-ს) ეძახდა, ვაზარი „ფრთხილს“, მეტისმეტად ფრთხილს. ამ კაცს, „ვინც შიშის ზარს სცემდა ყველას, თვით პაპებსაც კი“, თვითონ ეშინოდა ყველასი. მთავრებთან სისუსტეს იჩენდა, თუმცა კი მასზე მეტად ვის სძაგდა ისინი, ვინც მთავრებს ფეხქვეშ ეგებოდა. მათ „პაპის საპალნე ვირებს ეძახდა“. უნდოდა პაპებს გაქცეოდა“, მაგრამ ვერასზავით ვერ ახერხებდა. თავისი ბატონების შეურაცხმყოფელ წერილებზე მორჩილად პასუხობდა. ხანდახან გული მოებჯინებოდა ყელში და ამაყად იწყებდა ლაპარაკს, მაგრამ უმაღლეს თმობდა თავის პოზიციებს. მთელი თავისი სიცოცხლე იწევდა საბრძოლველად, მაგრამ საამისოდ ძალა არ შესწევდა“.¹⁵

ასე აღწერს საკუთარი წიგნის „მიქელანჯელოს ცხოვრება“ დასაწყისში ფრანგი მწერალი, ლიტერატურაში ნობელის პრემიის ლაურეატი რომენ როლანი, ხელოვანს, რომელიც 1475 წლის 6 მარტს, ტოსკანის პატარა ქალაქ კაპრეზეში, არეცოს მახლობლად დაიბადა.

მედიჩების მაგისტრატის, ლოდოვიკო დი ლეონარდო დი ბუონაროტი სიმონისა და ფრანჩესკა დე ნერი დი მინიატო დელ სერას მეორე ვაჟმა ბავშვობა ფლორენციაში გაატარა, იქ სადაც ოჯახი მიქელანჯელოს დაბადებიდან ცოტა ხნის შემდეგ გადასახლდა. მიქელანჯელოს მამას, სურდა, რომ მის ხუთივე შვილს შემოსავლიანი საქმე ჰქონოდა და დიდი ენთუზიაზმით არ შეხვედრია ცამეტი წლის მიქელანჯელოს გადაწყვეტილებას, რომ სწავლა დომენიკო გირლანდაიოს სახელოსნოში გაეგრძელებინა. ჯიუტი ხასიათის წყალობით შვილმა მოახერხა მამის დარწმუნება, რომელიც გირლანდაიოს მოურიგდა სხვა შეგირდებთან ერთად მისი შვილიც მიეღო თავის Bottega-ში (სახელოსნოში) და მისთვის ხატვა ესწავლებინა.

მხატვრის (დემონიკო გირლანდაიოს) სახელოსნოში მიქელანჯელომ ფრესკის დამუშავების ტექნიკა შეისწავლა და ხატვაშიც გაიწაფა.

ჯორჯო ვაზარი, იტალიელი მხატვარი, მწერალი, ისტორიკოსი და არქიტექტორი, მიქელანჯელოს მეგობარი და ბიოგრაფი, საკუთარ ნაშრომში - „ფლორენციელი მხატვრის, მოქანდაკისა და არქიტექტორის - მიქელანჯელო ბუონაროტის ცხოვრება“

¹⁵ რომენ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1973წ. გვ 315

აღნიშნავს, რომ დიდებულმა ლორენცო მედიჩიმ საკუთარ ბაღში ქანდაკების სკოლა გახსნა, რომელსაც დონატელოს ყოფილი მოწაფე, ბერტოლდო დი ჯოვანი ხელმძღვანელობდა. ვაზარის ცნობით, სწორედ ამ სკოლაში მოხვდა მიქელანჯელო დომენიკო გირლანდაიოს რეკომენდაციით, სადაც „...მიუხედავად იმისა, რომ არც მარმარილოსთან ჰქონია საქმე და არც საჭრეთელი სჭრია ხელში ოდესმე, ისე გამოაქანდაკა „მომღიმარი ფავნის ნიღაბის“ ასლი, რომ ლორენცო მედიჩი გაოგნებული დარჩა“.¹⁶

ამავე პერიოდს განეკუთვნება „კენტავრებისა და ლაფიტების ომი“, „მადონა კიბეზე“ და „პერკულესი“ ხოლო „ხის ჯვარცმაზე“ მუშაობისას, რომელიც ფლორენციაში, სან სპირიტოს მონასტერშია დაცული, „...მიქელანჯელო გვამებზე ისეთი გამწარებით სწავლობდა ანატომიას, რომ 1494 წელს ავადაც კი გახდა“.¹⁷

„მალე მიქელანჯელოს სახელს პატივისცემით წარმოთქვამდნენ ფლორენციაში, დემოკრატიული რესპუბლიკის ტიპისა და კონტრასტების ქალაქში, რომელიც კორპორატიული სულისკვეთებით იმართებოდა და მოსახლეობას აზრის გამოხატვის თავისუფლება ჰქონდა“, - წერენ ანტონიო გონსალეს პრიეტო და ანტონიო ტელიო.¹⁸

ამ ტიპის ნამუშევრების ავტორი და „გვამების წამბილწავი“, ისევე, როგორც მისი შემოქმედება შესაძლოა „ამაოების კოცონის“ მსხვერპლადაც ქცეულიყო - 1490 წლიდან, დომინიკელმა ბერმა ჯიროლამო სავონაროლამ, რომელსაც ფლორენციის სენიორიის თეოკრატიულ რესპუბლიკად ქცევა სურდა, აპოკალიფსის შესახებ დაიწყო ქადაგება. ბერი ფლორენციელებს მოუწოდებდა, დაბრუნებოდნენ წმინდა ხელოვნებას და წარმართული ხელოვნება Bruciamento delle vanita-ზე, „ამაოების კოცონზე“ გაენადგურებინათ, დაეწვათ ავხორცული ქმნილებები.¹⁹

მიქელანჯელოს ბიოგრაფის, ასკანიო კონდივის მტკიცებით, ფლორენციის მოსალოდნელ უბედურებაში დარწმუნებული მიქელანჯელო 1494 წლის

¹⁶ Джорджо Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*. Издательство АЛЬФА-КНИГА. Москва 2008. (<http://flibusta.net/b/221759/read#t157> 14.6.2014)

¹⁷ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 322

¹⁸ ანტონიო გონსალეს პრიეტო, ანტონიო ტელიო. *მიქელანჯელო*. გამომცემლობა პალიტრა L, 2010წ. გვ 15

¹⁹ პრიეტო, ტელიო. *მიქელანჯელო*. გვ 17

ოქტომბერში ვენეციაში გაიქცა, იქიდან ბოლონიაში გადავიდა, გამოიზამთრა და 1495 წელს ფლორენციაში დაბრუნდა.²⁰

ამასობაში, მიქელანჯელოს შემოქმედება ახალ სიმაღლეებს იპყრობს და სხვადასხვა ქანდაკებებთან ერთად “Pieta”-სა და „დავითის“ ქანდაკებებს ქმნის. „პიეტა იქნება ულამაზესი მარმარილოს ქანდაკება და ვერც ერთი ცოცხალი ხელოვანი უკეთესს ვერ შექმნის” – წერს მიქელანჯელო კონტრაქტში.²¹

როგორც ჯორჯო ვაზარი აღნიშნავს, მიქელანჯელოს იმდენად უყვარდა ეს ნაწარმოები (პიეტა 1498-1499), რომ ღამით შეიპარა ვატიკანის ძმინდა პეტრეს ტაძარში და ღვთისმშობელის სამოსის სარტყელზე საკუთარი სახელი ამოკვეთა. ვაზარის ცნობით, ამის მიზეზი შესაძლოა ის შემთხვევა გამხდარიყო, რომელსაც მიქელანჯელო თავად შეესწრო - უცხოელები ლომბარდიიდან ქანდაკებას დიდად აქებდნენ, თუმცა ერთ-ერთმა ლომბარდიელმა ქანდაკების ავტორობა მილანელ გობოს მიაწერა.²²

„Pieta“-ს მოჰყვა გიგანტური „დავითის“ გამოქანდაკება ფლორენციაში, 1501-1504 წლებში, 1505 წელს კი რომის პაპმა იულიუს II-მ მიქელანჯელო რომში მიიწვია.

ხელოვანის მიერ რომის „აღმოჩენა“

მიქელანჯელო და იულიუს II

ჯორჯო ვაზარის წერს, რომ რომში მიწვეულ 29 წლის მიქელანჯელოს პაპი დიდ წყალობას ჰპირდებოდა და საკუთარი აკლდამის პროექტი შეუკვეთა, კარარას მარმარილოს სამტეხლოში გასამგზავრებლად კი პაპის ხაზინიდან ასი სკუდოც (ფულის ერთეული) გადაუხადა.²³

²⁰ ასკანიო კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 325

²¹ პრიეტო, ტელიო. *მიქელანჯელო*. გვ 20

²² Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

²³ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

რვა თვეზე მეტი ხნის შემდეგ, 1505 წლის დეკემბერში მიქელანჯელო რომში დაბრუნდა, სადაც უკვე დახვდა სამტეხლოდან ჩამოტანილი სამუშაო მასალა.

„...პაპის სიხარულსაც საზღვარი არ ჰქონდა. მიქელანჯელო მუშაობას შეუდგა. პაპი ველარ ითმენდა, ხშირ-ხშირად აკითხავდა და „ღვიძლ მმასავით ესაუბრებოდა“ ... მაგრამ ამ სიამტკბილობამ დიდხანს არ გასტანა. იულიუს II მიქელანჯელოზე ნაკლებ ცვალებადი ზნისა როდი იყო და სულ მალე თავისი სახელის უკვდავსაყოფად ამჯერად წმ. პეტრეს ტაძრის რეკონსტრუქციას მიჰყო ხელი. ეს მიქელანჯელოს მტრებმა ჩააგონეს. მტრები კი მიქელანჯელოს ბევრი და ძლიერი ჰყავდა. სათავეში მათ მიქელანჯელოს ტოლი ნიჭისა და უფრო ძლიერი ნებისყოფის მქონე კაცი, პაპის არქიტექტორი და რაფაელის მეგობარი ბრამანტე ურბინოელი ედგათ“.²⁴

მიქელანჯელო ბუონაროტი მასსა და რომის პაპს შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებაში ბრალს ბრამანტესა და მის მეგობარს, რაფაელ სანტის სდებდა: „ყველა ის უთანხმოება, რაც ჩემსა და პაპ იულიუსს შორის მოხდა ბრამანტესა და რაფაელის შურის შედეგია: მათ ჩემი დაღუპვა ჰქონდათ გადაწყვეტილი; და რაფაელს კიდევ ჰქონდა ამის საბაბი, რადგან ყველაფერი, რაც ხელოვნებაში იცოდა, ჩემგან ჰქონდა ბოძებული“.²⁵

ამავე წერილში აღნიშნულია, რომ იულიუს II-ის გადაწყვეტილებამ მიეტოვებინა საკუთარი აკლდამის პროექტი და წმინდა პეტრეს ტაძრის რეკონსტრუქციას შესდგომოდა, მიქელანჯელოს არა მარტო მორალური, არამედ მატერიალური ზიანიც მიაყენა:

„რაკი პაპმა გუნება იცვალა, ნავებს, რომელთაც კარარადან მარმარილო ჩამოიტანეს, მე თვითონ გავუსწორე ანგარიში. ცოტა ხნის შემდეგ რომს იულიუსის საფლავის ძეგლზე სამუშაოდ ფლორენციიდან გამოწერილი მუშებიც ჩამოვიდნენ. და რაკი მათთვის უკვე მოწყობილი მქონდა წმ. ეკატერინეს ტაძრის უკან მდგარი სახლი, პაპმა რომ მაჩუქა, ვალებში ჩავვარდი და უსახსროდ დავრჩი.“²⁶

პაპსა და ხელოვანს შორის ურთიერთობა იმდენად გამწვავდა, რომ კათოლიკური ეკლესიის ლიდერმა მიქელანჯელო „...ვატიკანიდან კინწისკვრით გამოაგდებინა“,

²⁴ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 332

²⁵ წერილები, მილანეზის გამოცემა, - 1542 წლის ოქტომბერში უცნობი ადრესატისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 332

²⁶ წერილები, მილანეზის გამოცემა, - 1542 წლის ოქტომბერში უცნობი ადრესატისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 333

რასაც ხელოვანის მწვავე პასუხი მოჰყვა: „წმინდა მამაო! თქვენი უწმინდესობის ბრძანებით, ამ დილით სასახლიდან გამომაგდეს. გაცნობებთ, რომ თუ ამას იქით ჩემს ნახვას ინებებთ, შეგიძლიათ ყველგან მეძებოთ, გარდა რომისა“.²⁷

ამ წერილის შემდეგ, 1506 წლის 17 აპრილს მიქელანჯელო ფლორენციისკენ გაემურა, თუმცა პაპმა ხუთი მდედარი დაადევნა ბრძანებით, რომ, თუკი არ სურდა თავს რისხვა დაეტეხა, წერილის მიღებისთანავე რომში დაბრუნებულიყო. მიქელანჯელო პაპის მოთხოვნას წინ აღუდგა. ხელოვანი აღნიშნავდა, რომ რომში მხოლოდ იმ დროს დაბრუნდებოდა, როცა პაპი დანაპირებს შეასრულებდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი იულიუს II-ს მისი ხილვის იმედი აღარ უნდა ჰქონოდა.²⁸

რომიდან წასვლის მეორე მიზეზზე მიქელანჯელო ჯულიანო და სან გალოსადმი მიწერილ ბარათშიც საუბრობს და აღნიშნავს, რომ რომში დარჩენის შემთხვევაში მის სიცოცლეს შესაძლოა საფრთხე დამუქრებოდა: „ჩემი წამოსვლის მიზეზი მარტო ეგ არ ყოფილა, სხვა რამეც იყო, რის შესახებაც მიჯობს გავჩუმდე. ვიტყვი მხოლოდ, რომ რომში რომ დავრჩენილიყავ, აკლდამა ალბათ მე დამჭირდებოდა და არა პაპს. სწორედ ეს გახდა ჩემი სწრაფი გამგზავრების საბაზი“.²⁹

მოქანდაკის დაუმორჩილებლობით განრისხებული პაპი ფლორენციის სენიორიას, რომელსაც მიქელანჯელო ჰყავდა შეფარებული ბრძანებას უგზავნიდა. ამ ბრძანების შინაარსზე და სენიორიის წარმომადგენლების პასუხზე თავად მიქელანჯელო საუბრობს ზემოთ აღნიშნულ 1542 წლის წერილში და ამბობს, რომ ფლორენციის სენიორიაში მას მკაფიოდ განუმარტეს - მის გამო კათოლიკური ეკლესიის ლიდერს ვერ გადაიკიდებდნენ, ამიტომაც ურჩიეს რომში დაბრუნებულიყო და თან წაეღო ოფიციალური დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც, ხელოვნის მისამართით გამოვლენი ყოველგვარი უსამართლობა, სენიორიის შეურაცხყოფად იქნებოდა მიჩნეული.³⁰

²⁷ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 334

²⁸ წერილები, მილანეზის გამოცემა, - 1542 წლის ოქტომბერში უცნობი ადრესატისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 334

²⁹ წერილები, მილანეზის გამოცემა, - 1542 წლის ოქტომბერში უცნობი ადრესატისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 335

³⁰ წერილები, მილანეზის გამოცემა, - 1542 წლის ოქტომბერში უცნობი ადრესატისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 335

მიუხედავად ამისა ხელოვანი აღნიშნავდა - „...ჩემთვის ყელზე თოკი უნდა წაეჭირათ, მისთვის პატიება რომ მეთხოვა“.³¹

მიქელანჯელოსა და პაპს შორის მოლაპარაკებები კარგა ხანს გაგრძელდა. ხელოვანი პაპის აკლდამაზე მუშაობის გაგრძელებას უფლებას ფლორენციაში ითხოვდა, ხოლო როდესაც 1506 წლის აგვისტოში იულიუს II-მ ბოლონია დალაშქრა და მიქელანჯელოსადმი მისი გზავნილებიც უფრო მწვავე გახდა, მიქელანჯელომ თურქეთში გადასვლა დააპირა, სადაც, როგორც ასკანიო კონდივი იუწყება, სულთანი ფრანცისკანელი ბერების პირით პერას ხიდის ასაგებად იწვევდა.³² ასკანიო კონდივის ცნობით, ბოლოს მიქელანჯელო იძულებული გახდა პაპისთვის დაეთმო და ხლებოდა ბოლონიაში:

„დილით მიქელანჯელო სან პეტრონიოში შევიდა წირვის მოსასმენად. პაპის მსახურმა შენიშნა იგი, იცნო და პირდაპირ მიჰგვარა იულიუს II-ს, რომელიც თექვსმეტთა სასახლეში სუფრას უჯდა. გაბრაზებულმა პაპმა მიაძახა: „ჩვენს სანახავად რომში უნდა ჩამოსულიყავ, შენ კი გვალოდინე, სანამ აქ (ბოლონიაში) არ მოგაკითხეთო“. მიქელანჯელომ მუხლი მოიყარა მის წინაშე და ხმამაღლა სთხოვა პატიება. ევედრებოდა, რაც გაწყენინეთ, ეშმაკობით არ მომსვლია, სიფიცხით დამემართა, რადგან ვერ ავიტანე უკადრისად რომ გამაგდეო. პაპი კვლავ უხმოდ იჯდა თავდახრილი: სიბრაზისაგან სახე გასწითლებოდა. მაშინ ერთმა ეპისკოპოსმა, სოდერნის რომ გამოეგზავნა მიქელანჯელოს დასაცავად, მოინდომა საქმეში ჩარეულიყო და პაპს ასე მიმართა: „დე თქვენი უწმინდესობა ყურადღებას ნუ მიაქცევს მის სიბრყველს. თუ სცოდა, უვიცობით სცოდა. ყველაფერში, რაც მათ ხელობას არ შეეხება, ყველა მხატვარი ასეთი სულელია“. პაპი მთლად წამოენთო: „შენ მას ისეთი შეურაცხყოფა მიაყენე, როგორიც ჩვენ არ გვიკადრებია! ბრყვი თვითონა ხარ. თავიდან მოწყდი და ეშმაკსაც წაუღიხარ!“ და რაკი წვეული არ მიდიოდა, პაპის მსახურებმა კინწისკვრით გააგდეს დარბაზიდან. და პაპმაც, რაკი გულის ჯავრი ეპისკოპოსზე ამოიყარა, მიქელანჯელოს უბრძანა, მომიახლოვდიო და ყველაფერი შეუნდო“.³³

შერიგების შემდეგ, მიქელანჯელოს იულიუს II-მ ბოლონიაში დასადგმელად ბრინჯაოს ძეგლი შეუკვეთა. ხელოვანის ძალისხმევის მიუხედავად, პაპმა აზრი არ შეიცვალა და 1507-1508 წლებში ამ პროექტზე მოუწია მუშაობა. შეწუხებული

³¹ პრიეტო, ტელიო. *მიქელანჯელო*. გვ 25

³² კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 336

³³ კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 336

ხელოვანი ძმას სწერდა, რომ უკიდურეს სიღატაკეში ცხოვრობდა, ხელს არავინ უწყობდა, ჭამის დროც კი არ ჰქონდა, გამუდმებით სამუშაოზე ფიქრობდა, იტანჯებოდა და ქანდაკების კიდევ ერთხელ ჩამოსხმას ვეღარ გადაიტანდა.³⁴

რომში დაბრუნების შემდეგ მიქელანჯელომ რომის პაპის ახალი დავალება მიიღო - მას სიქსტის კაპელის თაღის მოხატვა დაევა. აღსანიშნავია, რომ მიქელანჯელო ფრესკის ტექნიკასთან ახლოს არ იყო, „...მხატვრობა ქანდაკებასთან შედარებით წვრილმან საქმედ მიაჩნდა“. „თავის თავს მოქანდაკეს ეძახდა და არა მხატვარს. 1508 წლის მარტს ასე ჩაწერა თავის დავთარში: „დღეს, 1508 წლის 10 მარტს, მე მოქანდაკე მიქელანჯელომ დავიწყე კაპელის მოხატვა.“ ერთი წლის შემდეგ 1509 წლის იანვარში კი წერდა: „...ეს ჩემი ხელობა არ არის - დროს ტყუილუბრალოდ ვკარგავ.“³⁵

კონდივის მტკიცებით, მიქელანჯელოსთვის მისთვის უცხო საქმის მინდობაში აქტიური მონაწილეობა ბრამანტემ მიიღო, რომელსაც სურდა, რომ ფლორენციელს „ჩრდილი მისდგომოდა“, თანაც იმის ფონზე, რომ 1508 წელს ვატიკანის „სტანციების“ მოხატვას რაფაელი იწყებდა, რომელმაც 1508 წლის აპრილ-სექტემბერში ე.წ. „Signatura“-ს დარბაზი „ათენის სკოლითა“ და „რელიგიის ტრიუმფით“ გააფორმა.³⁶

სიქსტის კაპელის თაღის მოხატვა დაძაბული ვითარების ფონზე მიმდინარეობდა, როგორც ჯორჯო ვაზარი აღნიშნავს, ბრამანტეს მიერ კაპელაში სამუშაოდ დადგმული ხარაჩოები მიქელანჯელომ გამოუსადეგრად მიიჩნია და მის დასახმარებლად მოყვანილი ფლორენციელი მხატვრებიც უვარგისად სცნო: „ერთ დღეს ჩამოაფხეკინა ყველაფერი, რაც მათ აქამდე ჰქონდათ დახატული, კაპელაში ჩაიკეტა და მათთვის კარის გაღება აღარ ისურვა: შინაც კი არ შეუშვა სალაპარაკოდ. მხატვრებმა მცირე ხანს ადროვეს, მერე კი, როცა დარწმუნდნენ, ხუმრობა ძალიან გაუგრძელდაო, ძალზე შეურაცხყოფილნი ფლორენციაში დაბრუნდნენ.“³⁷

რამდენიმე შავი მუშის ამარა დარჩენილი მიქელანჯელო 1509 წლის 27 იანვარს მამისადმი მიწერილ წერილში წერს:

„სულიერად გატეხილი ვარ, უკვე ერთი წელია, რაც პაპისაგან ფული არ მიმიღია. არც არაფერს ვთხოვ. ნახატი ისე ნელა მიიწევს წინ, რომ სინდისი ნებას არ მაძლევს,

³⁴ 1507 წლის 29 სექტემბერსა და 10 ნოემბერს ძმისადმი მიწერილი წერილები, როლანი.

მიქელანჯელოს ცხოვრება. გვ 337

³⁵ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 319

³⁶ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 338

³⁷ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

გასამრჯელო ვითხოვო. ეს სიზანტე სამუშაოს სიძნელითაა გამოწვეული და კიდევ იმიტომ, რომ ფრესკების ხატვა ჩემი ხელობა არ ყოფილა. ამიტომ დროს უქმად ვკარგავ და შედეგს კი ვერ ვღებულობ. ღმერთი იყოს ჩემი შემწე“.³⁸

კონდივის ცნობით, იულიუს II-ს მობეზრდა გაჭიანურებული სამუშაო და მიქელანჯელოს ახირება - არ ეჩვენებინა მისთვის ნახატები, ამიტომაც:

„ერთ დღეს ჰკითხა, როდის მოვრჩებითო სამუშაოს, მიქელანჯელომ კი ჩვეულებისამებრ უპასუხა: „როდესაც შევძლებ!“ გაგულისებულმა პაპმა ჯოხი მოუქნია და თან დასძახოდა: „როდესაც შევძლებ! როდესაც შევძლებ“ მიქელანჯელო შინ გაიქცა და რომიდან წასასვლელად მზადება იწყო. მაგრამ იულიუს II-მ კაცი დაადევნა. მოციქულმა პაპს ბოდიში მოჰხადა, მისი ნაბოძები ხუთასი დუკატი მისცა ხელოვანს და დაამშვიდა, როგორც შეეძლო. მიქელანჯელომ ეს ბოდიში მიიღო“.³⁹

პაპსა და ხელოვანს შორის კონფლიქტი ამით არ ამოწურულა, იულიუს II მიქელანჯელოს ხარაჩოებიდან ჩამოგდებით დაემუქრა, რის გამოც იძულებული გახდა დაეთმო და 1512 წელს, ყველაწმინდას დღესასწაულზე ნამუშევარი გამოეჩინა. ამ ტიტანურმა შრომამ მიქელანჯელოს სახელი გაუთქვა, თუმცა, როგორც ვაზარი აღნიშნავს ჯანმრთელობის მდგომარეობა შეურყია და ისე გაუუარესა მხედველობა, რომ წერილებისა და სხვადასხვა საგნების უკეთ დასანახად მათ თავს ზემოთ იჭერდა.⁴⁰

სიქსტის კაპელის ფრესკების გახსნიდან სამი თვის შემდეგ, 1513 წლის 21 თებერვალს, იულიუს II გარდაიცვალა, მისი აკლდამის დაუსრულებელი პროექტი კი მიქელანჯელოსთვის ცხოვრების ბოლომდე თანამდეგ პრობლემად იქცა.

მიქელანჯელო და ლეო X

სიქსტის კაპელის მოხატვამ მიქელანჯელოს დიდი აღიარება მოუტანა, ამიტომაც ახალმა პაპმა ლეო X-მ ფლორენციაში იულიუს II-ს აკლდამაზე მომუშავე მიქელანჯელო კვლავ რომში მიიწვია და სან-ლორენცოს, მედიჩიტა ფლორენციული

³⁸ 1509 წლის 27 იანვარს მამისადმი მიწერილი ბარათი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 339

³⁹ კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 343

⁴⁰ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

ეკლესიის ფასადის შექმნა შესთავაზა. რაფაელის მეტოქეობით წაქეზებული მიქელანჯელო შეთავაზებას დასთანხმდა.

როგორც ჩანს, ახალი პაპი ხელოვანის მიმართ გულმოწყალებას იჩენდა, თუმცა ემინოდა კიდევ მისი, 1520 წლის 27 ოქტომბერს, სებასტიანო დელ პიომბო მიქელანჯელოს სწერს: „როცა პაპი თქვენზე ლაპარაკობს, ზედვე ეტყობა, რომ ღვიძლ ძმებში არ გამოგარჩევთ; ცრემლიც კი მოადგება ხოლმე თვალზე. მიაშობო, ერთად გავიზარდეთო და მარწმუნებს, რომ უყვარხართ და შესანიშნავად გიცნობთ; მაგრამ თქვენ შიშსა ჰგვრით ყველას, თვით პაპებსაც კი“.⁴¹

მედიჩიტა ფლორენციული ეკლესიის ფასადის პროექტმა მიქელანჯელო მალევე გაიტაცა, თუმცა მასალისთვის კვლავ კარარას მიაშურა, სადაც არაერთ დაბრკოლებას გადააწყდა, გაბეზრებულმა პაპმა კი 1520 წლის 10 მარტის დეკრეტით 1518 წელს ხელოვანთან დადებული ხელშეკრულება გააუქმა.⁴²

ამ გადაწყვეტილებით იმედგაცრუებული და შეურაცხყოფილი მიქელანჯელო 1520 წლის წერილში წერს:

„არ ვუთვლი კარდინალს სამი წელი უქმად რომ დამაკარგვინა კარარის გზაზე, სათვალავში არ ვაგდებ არც იმას, რომ გავკოტრდი სან-ლორენცოზე მუშაობისას, სათვალავში არ ვაგდებ არც იმ წყენას, რომელიც მომაყენეს, რაკი მომანდეს ეგ საქმე, მერე კი თვითონაც არ ვიცი რატომ, ხელიდან გამომგლიჯეს. სათვალავში არ შემაქვს ყოველივე ის, რაც დავხარჯე და დავკარგე ამ საქმეზე... ახლა კი, საბოლოო ჯამში, მდგომარეობა ასეთია: პაპს ქვის სამტეხლოები და დამუშავებული მარმარილოს სვეტები რჩება, მე კი ხელთა მაქვს ხუთასი დუკატი და თავისუფლება მოვიპოვე“.⁴³

მიქელანჯელო და კლიმენტ VII

ლეო X-სგან გათავისუფლების შემდეგ მიქელანჯელომ ერთი უღელიდან მეორეში გაჰყო თავი და რომის კათოლიკური ეკლესიის ახალ მეთაურს, კლიმენტ VII-ს დამორჩილდა, პაპს, რომელსაც გამორჩეულად უყვარდა ხელოვანი და მისი

⁴¹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 350

⁴² როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 353

⁴³ 1520 წლის წერილი, წერილები, მილანეზის გამოცემა, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 354

შემოქმედების მიმართ ცხოველ ინტერესსაც იჩენდა - 1526 წელს მიქელანჯელო პაპს ყოველ კვირა წერილობით აბარებდა ანგარიშს.⁴⁴

სებასტიანო დელ პიობმო ხელოვანს 1531 წლის 29 აპრილს სწერს, რომ ყველაფერი რასაც მიქელანჯელო ქმნის პაპს ძალიან მოსწონს, თავად ხელოვანს კი პატივისცემითა და დიდი სიყვარულით იხსენიებს.⁴⁵

ეს წერილი დაწერილია ფლორენციის ჯანყის შემდეგ, ჯანყისა, რომელშიც მიქელანჯელოც იყო ჩართული, 1528 წლის ოქტომბერში ქალაქის დასაცავად გამართულ თათბირშიც მიიღო მონაწილეობა, 1529 წლის იანვარში იმ ცხრათა კოლეგიის (Nove di milizia-ს) წევრად იქნა არჩეული, რომელიც ფლორენციის გასამაგრებელ სამუშაოებს ხელმძღვანელობდა, 6 აპრილს კი ერთი წლით ამ სამუშაოთა მეთვალყურედ და მთვარ გამგებლად (governatore generale, procuratore) დაინიშნა.⁴⁶

მიქელანჯელოს მერყევა ბუნებამ, ცვალებადმა ხასიათმა და შიშის გრძნობამ აქაც იჩინა თავი. ბატისტა დელა პალასადმი 1529 წლის 25 სექტემბერს მიწერილ წერილში ხელოვანი ფლორენციიდან გაქცევის შესახებ ჰყვება:

„...მაინც გადავწყვიტე ომის დასრულებამდე უშიშრად მეცადა, მაგრამ სამშაბათ დილით, ოცდაერთ სექტემბერს, ერთი კაცი მოვიდა სან-ნიკოლოს კედლებთან, სადაც მე ბასტიონზე ვიდექ და ყურში ჩამჩურჩულა, თუკი სიცოცხლე რამედ გიღირთ, ფლორენციაში ერთ წუთს ნუღარ გაჩერდებითო. მერე შინაც მიმყვა, ისადილა ჩემთან ერთად, ცხენები გამომიყვანა და მანამ არ მომცილდა, სანამ ქალაქგარეთ არ დამიგულა“.⁴⁷

ამავე წერილში მიქელანჯელო აღნიშნავს, რომ საფრანგეთში აპირებს გაქცევას:

„ბატისტა, ძვირფასო მეგობარო! ფლორენციიდან გამოვიქეც და საფრანგეთში მინდა წავიდე. ვენეციაში რომ ჩამოველ, გზის ამბავი გამოვიკითხე. მითხრეს, რომ საფრანგეთისკენ მიმავალს ჯერ გერმანიის ქვეყნებზე მომიხდებოდა გავლა, რაც ჩემთვის მეტად სახიფათო და სამძიმოა. თქვენ კიდევ აპირებთ საფრანგეთში წასვლას? გემუდარებით, მაცნობეთ, როდის მიდიხართ და ჩემს წამოყოლას თუ

⁴⁴ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 355

⁴⁵ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 355

⁴⁶ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 365

⁴⁷ 1529 წლის 25 სექტემბერს, ბატისტა დელა პალასადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 366

ინებებთ? გემუდარებით, წერილის მიღებისთანავე მიპასუხეთ რაც შეიძლება ჩქარა, რადგან იქ წასვლის სურვილით ვიწვი. თქვენ თუ წასვლა გადაიფიქრეთ, ეგეც მაცნობეთ, რომ რადაც უნდა დამიჯდეს, მარტო წავიდე“.⁴⁸

როდესაც საფრანგეთის მეფის ფრანცისკ I-ის წყალობა მიიღო, რომლითაც მეფე ხელოვანს სახლსა და პენსიას ჰპირდებოდა, მიქელანჯელო უკვე ფლორენციაში იყო, რადგან სენიორიის გამოცემული დეკრეტი შეეხო.⁴⁹

როგორც აღმოჩნდა, მიუხედავად იმისა, რომ კლიმენტ VII ძალიან სწუხდა, როცა ფლორენციის ალყის დროს მიქელანჯელოს საქმიანობის შესახებ იგებდა ამბებს, მასზე მაინც არ აცრუებია გული. 1531 წლის 29 აპრილს სებასტიანო დელ პიომბო მიქელანჯელოს პაპის სახელით სწერს, რომ ცდება, თუკი ფიქრობს, რომ პაპს მის მიმართ ავი ზრახვა ოდესმე ჰქონია.⁵⁰

ამ მოვლენებამდე კლიმენტ VII-მ მიქელანჯელო ზედმეტი ტვირთისგან გაათავისუფლა და თავდაპირველად მხოლოდ მედიჩთა კაპელისა და იულიუს II-ის საფლავის ძეგლთა აგება მიაწოდო. ხელოვანს თვითური ხელფასი დაუნიშნა, რომელიც 3-ჯერ აღემატებოდა მოთხოვნილ თანხას და სან-ლორენცოს მეზობლად მდებარე სახლიც დაუთმო, თუმცა მიქელანჯელომ კვლავ გამოავლინა ხასიათის თავისებურება, პენსიაზე უარი თქვა და 1524 წლის მარტში ნაჩუქარი სახლიც მიატოვა.⁵¹

ხელოვანი მალევე მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა - იულიუს II-ის მემკვიდრეები აწუხებდნენ და პროექტის დასრულებას სთხოვდნენ. მიქელანჯელომ საშველად კლიმენტ VII-ს მიმართა. პაპის აგენტს ჯოვანი სპინას სწერდა, „ველარ ვმუშაობ, ველარ ვცოცხლობ“, „...ყველაფერს გავეყიდი, ყველაფერს ვიზამ, ოღონდ ამ ვალს გადავურჩე“.⁵²

თავის მდგომარეობაზე მიქელანჯელო ფატუჩისაც სწერს: „თუ პაპი ამ დღეში მიმატოვებს, თავს არ ვიცოცხლებ. მე თვითონაც არ ვიცი რასა ვწერ, გონება ისე მაქვს არეული...“⁵³

⁴⁸ 1529 წლის 25 სექტემბერს, ბატისტა დელა პალასადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 367

⁴⁹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 367

⁵⁰ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 355

⁵¹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 357

⁵² 1525 წლის 19 აპრილის წერილი ჯოვანი სპინოზასადმი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 357

⁵³ 1525 წლის 24 ოქტომბრის წერილი ფატუჩისადმი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 357

მიქელანჯელოს ტანჯვა კლიმენტ VII-ს ზოგჯერ გულს უღებდა. 1525 წლის 23 დეკემბერს პიერ პაოლო მარცის ხელით ხელოვანისადმი მიწერილ წერილში პაპი იუწყება, რომ სანამ ცოცხალია არაფერს მოაკლებს, თუმცა არცთუ იშვიათად ტვირთის შემსუბუქების ნაცვლად უამრავ შეკვეთას აძლევდა.⁵⁴

1531 წლის შემოდგომაზე მიქელანჯელოს ჯანმრთელობის მდგომარეობა კრიტიკული ზღვარს მიუახლოვდა, რამაც გვარიანად შეაშფოთა კლიმენტ VII, რომელმაც 21 ნოემბერს ბრძანება გასცა, რომ მიქელანჯელოს ეკლესიიდან მოკვეთის მუქარით აკრძალვოდა იულიუს II-სა და მედიჩიტა საფლავების გარდა სხვა რამეზე მუშაობა, რათა - „კიდევ უფრო დიდხანს განედიდებინა რომი, თავისი ოჯახი და საკუთარი თავი“.⁵⁵

იულიუს II-ის საფლავის ძეგლის პროექტის შემდეგ მედიჩიტა აკლდამის ძეგლის პროექტიც ჩაიშალა. 1534 წლის 25 სექტემბერს კი კლიმენტ VII გარდაიცვალა. ამ დროს მიქელანჯელო ფლორენციაში იმყოფებოდა და კონდივი ამბობს, რომ სწორედ ამ ფაქტმა გადაარჩინა კიდევ, რადგან პაპის ძმისწული, ჰერცოგი ალექსანდრო, რომელსაც მიქელანჯელო სძულდა და რომლისგანაც კლიმენტ VII-მ არაერთხელ გადაარჩინა ხელოვანი, „უსათუოდ მოაკვლევინებდა ფლორენციელს“.⁵⁶

მიქელანჯელო და პავლე III

1534 წელს, როდესაც მიქელანჯელო ფლორენციიდან სამუდამოდ რომში გადასახლდა, იმედოვნებოდა, რომ კლიმენტ VII-ის გარდაცვალების შემდეგ თავისუფლად შეძლებდა იულიუს II-ის აკლდამაზე მუშაობას, თუმცა როგორც ვახარი წერს, მას ახალმა პაპმა პავლე III-მ უხმო და სამსახური სთხოვა, რაზეც მიქელანჯელომ უარი განაცხადა, მიზეზად კი დაუსრულებელი პროექტები დაასახელა - „აგერ უკვე ოცდაათი წელია, რაც ამ სურვილს გულში ვიმარხავ და ახლა,

⁵⁴ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 359

⁵⁵ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 373

⁵⁶ კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 374

როცა პაპი შევიქენი, ნუთუ ვერ მივაღწევ მიზანს? მე დავხევ მაგ კონტრაქტს, მინდა რომ მე მემსახურო ყველაფრის მიუხედავად“.⁵⁷

ასკანო კონდივი აღნიშნავს, რომ მიქელანჯელო რომიდან გაქცევის პირას იყო და გენუის მახლობლად, ეპისკოპოს ალერიას სააბატოში აპირებდა გახიზნვას.⁵⁸

ხელოვანმა გადაწყვეტილება შეცვალა და 1535 წლის 1 სექტემბერს, პაპის ბრძანებით მიქელანჯელო პაპისეული სასახლის მთავარ არქიტექტორად, მოქანდაკედ და მხატვრად დაინიშნა. ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების მიუხედავად, ხელოვანი ახალ ფრესკაზე „განკითხვის დღე“-ზე მუშაობასაც დასთანხმდა.⁵⁹

ვაზარის მოგონებებში ვკითხულობთ:

„როგორც ოდესღაც იულიუს II, პავლე III-ც მოდიოდა იმის სანახავად, თუ როგორ ხატავდა მიქელანჯელო, თან თავისი ცერემონიისტერი ბიაჯო დე ჩეზენაც ახლდა. ერთხელ პაპმა ჰკითხა ამ ჩეზენას, მიქელანჯელოს ნამუშევარი თუ მოგწონსო. ბიაჯომ, რომელიც მეტად უკადრისი კაცი იყო, განაცხადა, დიდი უხამსობაა ასეთ წმინდა ადგილას ამდენი უმსგავსი სიშიშვლის გამოფენაო. ეს მხატვრობა აბანოებისა და სამიკიტნოების კედლებს თუ შეეფერებაო. სტუმრები რომ წავიდნენ, შეურაცხყოფილმა მიქელანჯელომ გონებაში აღიდგინა ბიაჯოს სახე და იგი ჯოჯოხეთის ცოდვილ სულებს შორის, ფეხებზე უზარმაზარგველშემოხვეული მინოსის სახით წარმოადგინა და გარს ეშმაკთა გუნდი დაახვია. ბიაჯომ პაპს შესჩივლა. პავლემ III-მ აქეთ დასცინა: „მიქელანჯელოს სალხინებელში რომ ჩაეგდე, კიდევ გიშველიდი, მაგრამ ჯოჯოხეთში გიკრა თავი და შენი ხსნა არ შემიძლია: ჯოჯოხეთიდან გამოსვლა არ იქნებაო“.⁶⁰

„განკითხვის დღე“ უხამსი არა მარტო ბიაჯოსთვის, არამედ ნამუშევრის მრავალი გამკიცხავისთვისაც აღმოჩნდა. მიქელანჯელოს მტრებმა ამ ფრესკის ირგვლივ დიდი აჟიოტაჟი ატეხეს, ახალფეხადგმული ინკვიზიციის ფონზე, პაპსაც არაერთი მოქიშპე მოუწოდებდა მიქელანჯელოს ფრესკის განადგურებისკენ. როგორც რომენ როლანი წერს, ამ ყველაფრის ფონზე, როდესაც მის ნაწარმოებს ლუთერანული ჭუჭყი უწოდეს,

⁵⁷ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

⁵⁸ კონდივი. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 402

⁵⁹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 403

⁶⁰ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

როდესაც პავლე IV-მ ფრესკის ჩამოფხეკა განიზრახა, ხოლო 1559 წელს დანიელ დე ვოლტერამ ფიგურებს სამოსი „ჩააცვა“ მიქელანჯელოს არაფერი უთქვამს.⁶¹

„განკითხვის დღის“ დასრულების შემდეგ პაპმა მიქელანჯელოს კიდევ ორი ფრესკა დაუკვეთა: „პავლე მოციქულის მოქცევა“ და „მარტვლობა წმ. პეტრესი“. ჯორჯო ვაზარი წერს, რომ ეს მისი უკანასკნელი ნახატები იყო და მუშაობა ძალიან გაუჭირდა, რადგან ფერწერა, განსაკუთრებით ფრესკის ხატვა მოხუცობის მძიმე სამუშაოა.⁶²

ასაკოვან ხელოვანს ფლორენციაში დაბრუნება სურდა, რათა, როგორც ვაზარისადმი 1552 წლის 12 სექტემბერს მიწერილ წერილში კვითხულობთ, „იქ დაემარხა თავის დაღლილი ძვლები, იქ, მამის გვერდით, სამუდამოდ განსასვენებლად“. ⁶³ მაგრამ, როგორც ხშირად ხდებოდა მის ცხოვრებაში, ამჯერადაც ახალ პროექტს შეეჭიდა - 1547 წლის პირველ იანვარს, პავლე III-ის ბრძანებით მიქელანჯელო წმ.პეტრეს ტაძრის პრეფექტად და მთვარ არქიტექტორად დაინიშნა, რის შედეგადაც უფლება მიიღო სამუშაოები საკუთრი ნება-სურვილის მიხედვით წარემართა: „ბევრს ჰგონია და მეც აგრე მწამს, რომ ამ ადგილზე ღვთის განგებითა ვარ დანიშნული და მიუხედავად ჩემი ხანდაზმულობისა, არა მსურს ამ საქმეს თავი ვანებო, რადგან ღვთის სიყვარულით ვირჯები და მთელს ჩემს იმედებს მასზედ ვამყარებ“, სწერს ძმისწულ ლიონარდოს 1557 წლის 7 ივლისს.⁶⁴

წმინდა პეტრეს ტაძრის პრეფექტისა და მთავარი არქიტექტორისთვის არც ეს პერიოდი გამოდგა უშფოთველი - ანაზღაურების გარეშე მომუშავე მიქელანჯელოს მტრებმა არაერთი ბრალი წაუყენეს, რადგან, როგორც ვაზარი ამბობს, მიქელანჯელომ პეტრე მოციქულის ტაძარი ქურდებისა და ავაზაკებისგან იხსნა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მშენებლობის ადმინისტრაციული კომიტეტი არქიტექტორის მტრებს მიემხრო და 1551 წელს პაპის მეთაურობით მისი საქმიანობის საჯაროდ გამოძიება დაიწყო.⁶⁵

⁶¹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 405

⁶² Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

⁶³ 1552 წლის 12 სექტემბერს ჯორჯო ვაზარისადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 407

⁶⁴ 1557 წლის 7 ივლისს, ძმისწულ ლიონარდოსადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 408

⁶⁵ Вазари. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*.

ვაზარის გადმოცემით, პაპების მხარდაჭერა რომ არა, ზიზღს, რასაც მიქელანჯელოსადმი ასეთი მოპყრობა იწვევდა, ხელოვანი წამითაც ვერ გაუძლებდა.

„ეს საქმე ჩემივე ნების წინააღმდეგ ამკიდეს, უკვე რვა წელია ვმუშაობ და ამაოდ დავშვერ. საშინლად დავიქანცე და ყველა მტრად გადავიკიდე. ახლა, როცა მშენებლობის საქმემ, ასე თუ ისე, წინ წაიწია და ჯერი ლამის გადახურვაზე მიდგა, რომიდან ჩემი წასვლა დიდი თავის მოჭრა და ამდენი ნაშრომის წყალში ჩაყრა იქნებოდა, რაც ჩემს სულს მძიმე ცოდვად დააწვება“, 1555 წლის 11 მაისს მიქელანჯელო სწერდა ლიონარდოს.⁶⁶

კათოლიკური ეკლესიის ლიდერებთან ხელოვანის ურთიერთობას ყველაზე ლაკონიურად თავად მიქელანჯელო ხსნის - „მთელი ჩემი დღე და მოსწრება პაპების სამსახურში ვიყავ, მაგრამ ამას იძულებით ვაკეთებდი“.⁶⁷

სასულიერო პირებთან დამაბული ურთიერთობა, მათთან გამუდმებული კინკლაობა, დაუსრულებელ ნამუშევრებთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობის გრძნობა, ქალაქიდან - ქალაქში გაქცევა, გაჭირვება, შერყეული ჯანმრთელობა, მუდმივად თანამდევი შიში, - ასეთი იყო მიქელანჯელოს სირთულეებით და პრობლემებით აღსავსე გზა 1505 წლიდან - ხელოვანის მიერ რომის „აღმოჩენიდან“, ამ გზის დასასრულს კი მიქელანჯელო ამბობდა „...ჩემი ცხოვრების მიწურულს, როცა კერპად ხელოვნება და მონარქი გავიხადე, კარგად მესმის, რა შეცდომებით ვიცხოვრე. არც ხატვა, არც ქანდაკება და აღარც დაგმობა, სული მიფრინავს სიყვარულისკენ, რომელსაც ხელები გაუშლია ჩემს გადასარჩენად!.. ეკლები და ლურსმნები ორივე ხელში... სისხლი, რომელმაც ჩვენი ცოდვა ჩამორეცხა“.⁶⁸

მეთოდოლოგია

XV-XVI საუკუნეებში მოღვაწე ფლორენციელი მოქანდაკის, მხატვრისა და არქიტექტორის შემოქმედებისა და მისი შექმნის პროცესის გააზრება

⁶⁶ 1555 წლის 11 მაისს მძისწულ ლიონარდოსადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 410

⁶⁷ 1548 წელს მძისწულ ლიონარდოსადმი მიწერილი წერილი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 356

⁶⁸ პრიეტო, ტელიო. *მიქელანჯელო*. გვ 34

წარმოდგენილია იმ ეპოქისა და კონტექსტის მიღმა, რომელშიც ხელოვანი მოღვაწეობდა.

ხელოვნების ისტორიაში ალბათ რთულად თუ მოიძებნება სხვა ხელოვანი, რომელის შემოქმედებაც იმდენად გადაჯაჭვული იყოს თავად შემოქმედის ცხოვრებაზე და ისეთი დიდი გავლენა ჰქონოდა მასზე, როგორც ეს მიქელანჯელო ბუონაროტის შემთხვევაშია.

მსოფლიო ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ეპოქაში, როდესაც ევროპაში პოლიტიკური, თუ კულტურული დაძაბულობა პიკს აღწევს, ჩნდება წინააღმდეგობებითა და პირადი კონფლიქტებით მთლიანად მოცული ხელოვანი, რომლის მთელი შემოქმედება, ისევე, როგორც სიცოცხლე - ერთი განუწყვეტელი, დიდი ბრძოლაა, პირველ რიგში საკუთარ თავთან, შემოქმედებით იდეებთან, დამკვეთებთან, ქვასთან, ფრესკის მხატვრობასთან და დროსთან.

საკუთარ თავში ჩაკეტილი უნებისყოფი, მერყევი ხასიათის ხელოვანი ქმნის მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის საგანძურს, ქმნის მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მხატვრული სტილით, თანაც ისე, რომ არ ითვალისწინებს არავის აზრს, თვით რომის პაპებისასაც კი, პაპების, რომლებიც მთელი ცხოვრების განმავლობაში მისი ძირითადი, ერთგული დამკვეთები არიან.

ამიტომაც, რომის კათოლიკური ეკლესიის მეცენატობის პირობებში, მიქელანჯელო ბუონაროტის განხორციელებული პროექტების მაგალითზე ხელოვნებისა და ხელოვანების მდგომარეობის გარკვევა წარმოდგენილია ეპოქის, მისი კონტექსტის, თავად ხელოვანის ცხოვრებისა და რომის პაპებთან მისი ურთიერთობის სპეციფიკის გააზრების გარეშე.

კვლევის მეთოდი და მისი რელევანტურობა

აღნიშნულ კვლევაში გამოყენებულია თვისებრივი კვლევა და მისი შემდეგი მეთოდები: ცხოვრების ისტორია და დოკუმენტების თვისებრივი შესწავლა.

საკვლევი თემის სპეციფიკა და ფაქტი, რომ საკვლევი საგანი წარსულის ნაწილია, შეუძლებელს ხდის თვისებრივი კვლევის გარკვეული ინსტრუმენტების გამოყენების შესაძლებლობას.

კვლევის ამ მეთოდის გამოყენების სუსტ მხარედ შეგვიძლია მივიჩნიოთ ისიც, რომ რთულია ინდივიდუალური დონიდან საერთო კანონზომიერებაზე გადასვლა და სუბიექტური ინტერპრეტაციის მაღალი რისკი, თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ მეთოდის გამოყენებით საკვლევ საკითხზე უფრო ღრმა ცოდნას ვიღებთ, საშუალება გვქმნება სამყაროს კვლევის ობიექტის თვალთ შევხედოთ და ვუპასუხოთ კითხვებს: რატომ და როგორ.

ამ ამოცანის შესრულებაში დიდწილად ხელს გვიწყობს მიქელანჯელო ბუონაროტის შესახებ არსებული პირველადი წყაროების სიმრავლე: მისი პირადი მიმოწერა და მისი თანამედროვეების, მისი ბიოგრაფების ცნობები.

კვლევის პროცედურა

კვლევის ფარგლებში ძირითადად შერჩეულია იმ ტიპის პირველადი წყაროები, რომლებიც პირდაპირ და უშუალოდ უკავშირდება მიქელანჯელო ბუონაროტისა და რომის კათოლიკური ეკლესიის - როგორც დამკვეთისა და რომის პაპების ურთიერთობას.

შერჩევა

შერჩეულია ის ლიტერატურა, რომლის ავტორებიც მიქელანჯელოს თანამედროვე ბიოგრაფები: ასკანიო კონდივი და ჯორჯო ვაზარი არიან, ხელოვანის პირადი მიმოწერა და ფრანგი მწერლის, ლიტერატურაში ნობელის პრემიის ლაურეატის, რომენ როლანის წიგნი, რომელიც დოკუმენტური ხასიათისაა და სწორედ მიქელანჯელოს წერილებზე, ასევე, ასკანიო კონდივისა და ჯორჯო ვაზარის ნაშრომებზეა დაფუძნებული.

კვლევაში ასევე გამოყენებულია ანტონიო გონსალეს პრიეტოსა და ანტონიო ტელიოს წიგნი „მიქელანჯელო“.

სამაგისტრო ნაშრომზე მუშაობისას, ეპოქის თავისებურებების უკეთეს გასარკვევად გავეცანით იმ ტიპის ინფორმაციას, რომელიც უშუალოდ ნაშრომში არ არის

მოხსენიებული, თუმცა მნიშვნელობა იქონია საერთო კონტექსტის უკეთ აღსაქმელად, მათ შორის: ბენვენუტო ჩელინის - „ტრაქტატი მოქანდაკეზე“, ⁶⁹ დონატო ჯანოტის - „დიალოგი დანტეს მიერ ჯოჯოხეთისა და სალხინებლის ძეგნაში გატარებულ დღეთა რაოდენობაზე“, ⁷⁰ ენციკლოპედია „ბრიტანიკა“, ⁷¹ ნაიჯელ ჰალიდის სტატია - „მიქელანჯელო და რეფორმაცია“, ⁷² მიქელანჯელო ბუონაროტის ოფიციალური საიტი, ⁷³ ნიკოლო კაპონის - „ნიკოლო მაკიაველი“ ⁷⁴.

კვლევის პროცედურა

კვლევის ჰიპოთეზიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, რომ სამაგისტრო ნაშრომში მკაფიოდ აისახოს ხელოვანისა და რომის კათოლიკური ეკლესიის ურთიერთობის ქრონიკა, რაც პირდაპირ არის დაკავშირებული მიქელანჯელო ბუონაროტის შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპებთან.

ამ საჭიროებიდან გამომდინარე, ნაშრომის მუშაობისას ძირითადი ყურადღება დაეთმო მიქელანჯელოს თანამედროვე ბიოგრაფების: ასკანიო კონდივისა და ჯორჯო ვაზარის მასალის გაანალიზებას. ასევე, კვლევის მომზადებისას ფუნდამენტური მნიშვნელობა იქონია ხელოვანის ეპისტოლარულ მემკვიდრეობაზე მუშაობამ, რაც მიქელანჯელოს ცხოვრებისა და შემოქმედების კრიზისების, აღმაფრენებისა და ვითარების ავთენტურ ასახვას უზრუნველყოფს.

მნიშვნელოვანი იყო ლიტერატურაში ნობელის პრემიის ლაურეატის, რომენ როლანის წიგნი - „მიქელანჯელოს ცხოვრება“, რომელშიც ავტორი სწორედ ხელოვანის თანამედროვე ბიოგრაფებს ეყრდნობა და ამ სფეროში საბაზისო ცოდნას ქმნის.

⁶⁹ Бенвенуто Челлини. „Трактата о скульптуре“, 1568
(<http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000047/st092.shtml> 14.06.2014)

⁷⁰ Донато Джаннотти. „Диалоги о числе дней, проведенных Данте в поисках Ада и Чистилища“, 1546
(<http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000047/st093.shtml> 14.06.2014)

⁷¹ Encyclopedia Britannica (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/379957/Michelangelo> 14.06.2014)

⁷² Nigel Halliday. „MICHELANGELO AND THE REFORMATION“ (<http://www.e-n.org.uk/2000/03/features/michelangelo-and-the-reformation/> 14.06.2014)

⁷³ Michelangelo.com (<http://michelangelo.com/buon/bio-index2.html?http://www.michelangelo.com/buon/bio-mid.html> 14.06.2014)

⁷⁴ ნიკოლო კაპონი. *ნიკოლო მაკიაველი*. ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი, თბილისი, 2013წ.

კვლევისას გამოყენებულია ანტონიო გონსალეს პრიეტოსა და ანტონიო ტელიოს წიგნი - „მიქელანჯელო“, რომელშიც მკაფიოდ არის გამოყოფილი ხელოვანის ცხოვრების ის მნიშვნელოვანი ეტაპები, რომლებიც შესაძლოა თემის ირგვლივ არსებული ფაქტების სიმრავლეში ჩაიკარგოს.

სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვაში, დოკუმენტებისა და ცხოვრების ისტორიის თვისებრივი შესწავლით შევეცადეთ მაქსიმალურად მკაფიოდ წარმოგვედგინა მიქელანჯელო ბუონაროტის ცხოვრებისა და შემოქმედების ქრონიკა, მისი კავშირი რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერებთან და ამ კავშირის, ისევე, როგორც ხელოვანის ბუნებისა და მასზე მოქმედი გარეშე ფაქტორების გავლენა იმ მსოფლიო კულტურულ მემკვიდრეობაზე, რაც რომის პაპებისა და მიქელანჯელოს თანამშრომლობის შედეგად შეიქმნა.

შედეგები

ჩატარებული კვლევისა და წყაროების ანალიზის შედეგად საკმაოდ ნათელ სურათს ვიღებთ, თუ როგორი იყო ფლორენციელი მოქანდაკის, მხატვრისა და არქიტექტორის მიქელანჯელო ბუონაროტის ცხოვრება და მოღვაწეობა, ისევე, როგორც მის შემოქმედებაზე რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერების პირდაპირი, თუ ირიბი ზემოქმედება და მათ მიერ მიქელანჯელოს მემკვიდრეობაში შეტანილი წვლილი.

თუკი ხელოვანის ცხოვრების ქრონიკას დავაკვირდებით, თვალშისაცემია, რომ ახალგაზრდა მიქელანჯელოს შემოქმედება, როგორც ფორმის, ასევე შინაარსისა და ტექნიკის დახვეწილობის მიუხედავად, თვისებრივად შორს არის იმ ტიპის პომპეზური პროექტებისაგან, რომლებზე მუშაობაც მას მომავალში მოუხდა.

1505 წლიდან, როდესაც მიქელანჯელო რომის პაპმა იულიუს II-მ რომში მიიწვია, ხელოვანისთვის სრულიად ახალი, უამრავი სირთულითა თუ გამოწვევებით აღსავსე გზა იწყება და ამ დროიდან მოყოლებული, კათოლიკური ეკლესიის ყოველ ახალ ლიდერს სურს, რომ ბუონაროტი საკუთარ სამსახურში ჰყავდეს.

რა თქმა უნდა, რომის პაპების მეცენატობის მიღმა შეგვიძლია ამოვიკითხოთ სურვილი იმისა, რომ მათ სამსახურში „საუკეთესო“ ხელოვანი ყოფილიყო, თუმცა

სხვადასხვა სასულიერო ლიდერებთან მიქელანჯელოს მიერ არაერთგზის გამოჩენილი მერყეობა, თანმდევი შიში და ხასიათის თავისებურებანი ამ ურთიერთობებს ართულებდა.

მიუხედავად ამისა და იმ ფაქტორისა, რომ რომში, პაპის კარზე რენესანსის პერიოდის კიდევ ერთი დიდი წარმომადგენელი - რაფაელ სანტი მოღვაწეობდა, კათოლიკური ეკლესიის ლიდერები განუხრელად მისდევნენ იულიუს II-ს მიერ არჩეულ გეზს და როგორც მათი სახელის, ასევე, ეკლესიის განდიდებისთვის მნიშვნელოვ პროექტებს სწორედ მიქელანჯელოს უკვეთავენ, მიქელანჯელოს, პიროვნებას, რომელიც არაერთხელ ტოვებს სამსახურს, ქალაქიდან ქალაქში გარბის, გამუდმებით პრობლემები აქვს და რომლის სექსუალური ორიენტაციაც ეკლესიის სწავლებას ეწინააღმდეგება.

მერყევი ხასიათის ხელოვანი პაპს ჯერ ფლორენციაში გაექცა, შემდეგ კი თურქეთში დააპირა გადასვლა, სადაც, როგორც ასკანიო კონდივი იუწყება, სულთანი ფრანცისკანელი ბერების პირით პერას ხიდის ასაგებად იწვევდა. ამ პერიოდის აღმოსავლური ხელოვნების ტენდენციები მკვეთრად უპირისპირდება დასავლურს. ამის დამადასტურებელი არაერთი მაგალითია აღწერილი ნობელიანტი თურქი მწერლის ორჰან ფამუქის რომანში „მე წითელი მქვია“: „...სურათი ადამიანს სიცოცხლეს ულამაზებს, ალაჰის მიერ შექმნილი სამყაროს მრავალფეროვნებისადმი პატივისცემას, სიყვარულს ასწავლის. ეს არის მთავარი და არა მხატვრის ვინაობა.“⁷⁵

„...ევროპელი მხატვრებისათვის მიზანძვის სურვილს ვერაფერი ამართლებს, თუნდაც ის, რომ ფადიშაჰს უნდოდა, დოჟისათვის საჩუქრად გამიზნული წიგნი ვენეციური სტილით ყოფილიყო დასურათებული.“⁷⁶

იულიუს II-მ, შეიძლება ითქვას, იძულებით დააბრუნა მიქელანჯელო რომში, იმის ფონზეც კი, რომ ხელოვანი ფლორენციის სენიორიას ჰყავდა შეფარებული.

შემდგომ ამისა, პაპი სწორედ მიქელანჯელოს ანდობს სიქსტის კაპელის თაღის მოხატვას, მაშინ, როდესაც თავად ხელოვანს მხატვრობა ქანდაკებასთან შედარებით წვრილმან საქმედ და დროის ფუჭ კარგვად მიაჩნია. რომ არა იულიუს II-ის დაჟინება, უცნობია საერთოდ შეეჭიდებოდა თუ არა მიქელანჯელო ფრესკაზე მუშაობას და შეიქმნებოდა თუ არა დღეისათვის ხელოვანის ერთგვარ „სავიზიტო ბარათად“ ქცეული კედლის მხატვრობის ეს ნიმუში. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ფრესკის, ისევე,

⁷⁵ ორჰან ფამუქი. *მე წითელი მქვია*. „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“, გვ 69

⁷⁶ ფამუქი. *მე წითელი მქვია*. გვ 275

როგორც „განკითხვის დღის“ ეკლესიის კედლებზე განთავსებამ დიდწილად უზრუნველყო კიდევ მათი შენარჩუნება და გადარჩენა, რადგან ადრეულ წლებში მიქელანჯელოს მიერ შექმნილი არაერთი ნამუშევარი მათ შორის: „მომღიმარი ფავნის ნიღაბი“, „ჰერაკლე“, „ახალგაზრდა იოანე ნათლისმცემელი“, „მძინარე კუპიდონი“, „კუპიდონი“ და „კამინის ბრძოლა“ დაიკარგა, ან განადგურდა, ხოლო სიკვდილის წინ საიდუმლოებებით მოცუმა ხელოვანმა მისი კუთვნილი დოკუმენტები და ჩანახატები გაანადგურა.⁷⁷

სწორედ დაუსრულებელი თავისტკივილის - იულიუს II-ის საფლავის აკლდამისთვის შექმნა მიქელანჯელომ მისი ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ქანდაკება - „მოსე“.

ასკანო კონდივის ცნობით, პაპი იულიუს II იყო ის ადამიანი, ვინც გამუდმებით პრობლემების მქონე მიქელანჯელოს სიქსტის კაპელის თაღის ფრესკების სწრაფად დასრულებას აიძულებდა, ეს კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან არაერთხელ მომხდარა, რომ ხელოვანს დაწყებული ტიტანური პროექტები ბოლომდე არ/ვერ მიუყვანია.

იულიუს II-ს გარდაცვალების შემდეგ მიქელანჯელო ლეო X -ის სამსახურში დგება და მისგან სან-ლორენცოს მედიჩთა ფლორენციული ეკლესიის ფასადის შექმნის შეკვეთას იღებს. ეს პერიოდი ნაკლებად პროდუქტიულია ხელოვანისთვის და პაპის მიერ შეკვეთის გაუქმების შემდეგ ნანატრ თავისუფლებას იღებს, თუმცა სულ მალე ახალი პაპის კლიმენტ VII-ის სამსახურში დგება.

ეს პერიოდი ხელოვანისთვის მეტად დამაბული აღმოჩნდა, რადგან პაპის კეთილგანწყობის მიუხედავად, მიქელანჯელო ფლორენციაში დაწყებულ ჯანყში ჩაება და კაცი, რომელიც ფლორენციის გასამაგრებელ სამუშაოებს ხელმძღვანელობდა მოულოდნელად სენიორიიდან გაიქცა. საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ ხელოვანი საფრანგეთში აპირებდა გაქცევას. აქაც, რომ არა ფლორენციის სენიორიის დეკრეტი და შემდეგ კლიმენტ VII-ის აქტივობა, მიქელანჯელო დიდი ალბათობით საფრანგეთის მეფის, ფრანცისკ I-ის კარზე აღმოჩნდებოდა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ პაპი განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა მიქელანჯელოს და მისი შემოქმედების მიმართ - ხელოვანის მიერ მოთხოვნილ თანხაზე 3-ჯერ მეტი პენსიაც დაუნიშნა და სან-ლორენცოს მეზობლად მდებარე სახლიც დაუთმო.

⁷⁷ Norton. “The Passions of Michelangelo”

კლიმენტ VII-მ მიქელანჯელო იულიუს II-ის მემკვიდრეებისგანაც „იხსნა“, როგორც თავად ხელოვანი წერდა, დახმარებისთვის სწორედ პაპს მიმართა, როგორც უკანასკნელ იმედს. ბუონაროტი იმასაც ამბობდა, რომ თუკი პაპი არ დაეხმარებოდა, „თავს არ იცოცხლებდა“.⁷⁸

დახმარების ხელი კლიმენტ VII-მ მიქელანჯელოს კიდევ ერთხელ 1531 წლის შემოდგომაზე გაუწოდა, როდესაც ხელოვანის ჯანმრთელობის მდგომარეობა კრიტიკულ ზღვარს მიუახლოვდა, ზედმეტი ტვირთისგან გასათავისუფლებლად კი პაპმა დეკრეტი გამოსცა, რომლის მიხედვითაც, მიქელანჯელოს ეკლესიისდან მოკვეთის მუქარით მხოლოდ იულიუს II-სა და მედიჩიტა აკლდამის პროექტზე უნდა ემუშავა, რათა „კიდევ უფრო დიდხანს განედიდებინა რომი, თავისი ოჯახი და საკუთარი თავი“.⁷⁹

კლიმენტ VII-ის გარდაცვალებისა და 1534 წელს, მიქელანჯელოს რომში სამუდამოდ გადასვლის შემდეგ, მაშინ, როდესაც ხელოვანი ორი დაუსრულებელი პროექტის ბოლომდე მიყვანას იმედოვნებდა, ახალმა პაპმა პავლე III-მ მოახერხა, რომ კიდევ ერთი გაქცევის მცდელობის მიუხედავად, ფლორენციელი საკუთარ სამსახურში ჩაეყენებინა და კიდევ ერთხელ დაებრუნებინა ფრესკის მხატვრობისთვის - „განკითხვის დღე“ სიქსტის კაპელის თაღის მოხატვის შემდეგ მეორე დიდ პროექტად იქცა, რომლის ბოლომდე მიყვანაც მიქელანჯელომ შეძლო. და ეს მოახერხა არაერთი წინააღმდეგობის ფონზე, მათ შორის, ფრესკის ვიზუალური მხარით გამოწვეული უკმაყოფილებისა და წმინდანთა შიშველი ფიგურების სხვა მხატვრის მიერ „შემოსვის“ მიუხედავად.

ცხოვრების ბოლო წლებში, როდესაც მიქელანჯელო ფლორენციაში აპირებდა დაბრუნებას, რათა მამისა და ძმის გვერდით დაკრძალულიყო, პავლე III-მ იგი კიდევ ერთ პროექტში ჩართო და წმ.პეტრეს ტაძრის პრეფექტად და მთვარ არქიტექტორად დაინიშნა. ანაზღაურების გარეშე მომუშავე მიქელანჯელოს არაერთი მტერი გამოუჩნდა და ამ მძიმე, შეურაცხყოფელ ვითარებასაც რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერის დახმარებით დაახწია თავი.

საბოლოო ჯამში, ჩატარებული კვლევის შედეგად ვხედავთ, რომ 1505 წლიდან მოყოლებული, რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერებს უზარმაზარი ზეგავლენა ჰქონდათ მიქელანჯელოზე. მიუხედავად იმისა, რომ არცერთ მათგანთან

⁷⁸ 1525 წლის 24 ოქტომბრის წერილი ფატუჩისადმი, როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 357

⁷⁹ როლანი. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გვ 373

ურთიერთობისას არ შეიძლება როგორც სულიერი ლიდერების პირადი ინტერესის, ასევე, ეკლესიის განდიდებისათვის გადამგული ნაბიჯების, როგორც ერთ-ერთი ცენტრალური მამოძრავებელი ძალის გამორიცხვა, თუმცა ფაქტია, რომ თუნდაც მხოლოდ ორი პროექტის - სიქსტის კაპელის თაღისა და „განკითხვის დღის“ ფრესკების დასახელება კმარა იმ დიდი პოზიტიური შედეგის ხაზგასასმელად, რაც მიქელანჯელო ბუონაროტისა და რომის პაპების თანამშრომლობის შედეგად შეიქმნა, ურთიერთობისა, რომელსაც, როგორც ცხოვრების მიწურულს თავად ხელოვანი აღნიშნავდა - იძულებითი იყო.

დისკუსია/ინტერპრეტაცია

კვლევის ფარგლებში გამოკვეთილი ტენდენციების ინტერპრეტაციამდე აუცილებელია ხაზი გავუსვით რამდენიმე მნიშვნელოვან ფაქტორს:

ეპოქისა და ჰუმანისტური მსოფლმხედველობის გათვალისწინებით, ეკლესიის სწავლებისა და ინკვიზიციის მიუხედავად, ერთ-ერთი უმძლავრესი ინსტიტუტი ცენზურის აპარატად არ იქცა.

საჭიროა რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერების პირადი ინტერესის ხაზგასმა - საკუთარი სახელის უკვდაყოფისა, თუ ეკლესიის განდიდებისთვის სამსახურში ჰყოლოდათ გამორჩეული ხელოვანი(ები).

მიქელანჯელო ბუონაროტის ახირებულობის, შიშებისა და მუდმივი გაქცევის მცდელობის მიუხედავად, რომის კათოლიკური ეკლესიის ლიდერებმა გარკვეულწილად მაინც მოახერხეს მისი მოთოკვა და სხვადასხვა მეთოდებით, ხელოვანის შემოქმედებითი ენერგიისთვის მატერიული ფორმის შეძენისა და შენარჩუნებისთვის აუცილებელი პირობების შექმნა.

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, ერთგვარად დასტურდება კვლევის ჰიპოთეზა: იმაში, თუ რამდენად დიდ ფიგურად ჩამოყალიბდა მიქელანჯელო ბუონაროტი, უდიდესი (მთავარი) როლი რომის კათოლიკურმა ეკლესიამ ითამაშა; რომ არა რომის კათოლიკური ეკლესიის მეცენატობა და სხვადასხვა სასულიერო ლიდერების ძალისხმევა, დიდი ალბათობით, მიქელანჯელოს შემოქმედება ვერც ასეთი მასშტაბური იქნებოდა და სავარაუდოდ ვერც ჩვენამდე მოაღწევდა.

საერთო ფონზე გამოვლენილი ტენდენციის მიხედვით, ინსტიტუტმა არათუ დაგმო, ან განადგურების საფრთხის წინაშე დააყენა მსოფლმხედველობრივად ეკლესიის კანონებთან წინააღმდეგობაში მოსული ხელოვანი, ან მისი შემოქმედება, არამედ მათი შექმნის ერთგვარ ლოკომოტივად იქცა.

რენესანსის ეპოქის თავისებურების გათვალისწინებით, თუკი ეს პრეცედენტი ინკვიზიციის არსებობის პარალელურად დაიშვა, განმანათლებლობის ეპოქის გავლით, როდესაც პოსტმოდერნიზმმა გამოხატვის ფორმების აქსიომად ქცეული ჩარჩოები დაანგრია, როდესაც დასავლური კულტურა და ცივილიზაცია განვითარებადი სახელმწიფოების, ამ კვლევის შემთხვევაში კი - საქართველოს, განვითარების მიმართულებად არის აღიარებული და გაცხადებულია, რომ სეკულარული სახელმწიფო თავის ისტორიულ ადგილს - „ევროპას უბრუნდება“ და ქვეყანაში დემოკრატიული პროცესები ვითარდება, წარმოუდგენლი და დაუშვებელიც კია ადამიანისთვის ისეთი ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვა, როგორიც სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლება.

კვლევის შესავალში ჩამოთვლილი ფაქტები ერთგვარად ადასტურებს, რომ მიუხედავად საქართველოში 2008 წელს ჩატარებული რეფერენდუმისა, სადაც ევროპულ და ევრო-ატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციას მოსახლეობის თითქმის 80%-მა დაუჭირა მხარი, დასავლური ღირებულებები და მათი გასიგრძეგანება, რასაც ამ სტრუქტურებში გაწევრიანება თავისთავად გულისხმობს, დღემდე არ არის გაცნობიერებული და რეფერენდუმის შედეგები შესაძლოა ქვეყანაში არსებული როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური მდგომარეობის ერთგვარი რეფლექსია ყოფილიყო.

თუკი დავუშვებთ, რომ ქვეყნის მასშტაბით საკმაოდ მძლავრი რელიგიური ინსტიტუტი ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია, რომელიც სახელმწიფოსგან ყოველწლიურად სოლიდური თანხით ფინანსდება, არ არის ორიენტირებული ქვეყანაში არსებული კულტურული, ან შემეცნებითი სფეროს განვითარებაზე და არათუ არ არის ორიენტირებული, არამედ მის შემადგენლობაში მყოფი სასულიერო პირებისგან დაკომპლექტებული ჯგუფები, ისევე, როგორც ადამიანები, რომლებიც ამ ჯგუფის მსოფხედველობას იზიარებენ, საფრთხეს უქმნიან ადამიანის სიტყვისა და გამოხატვის (ხშირ შემთხვევაში მხატვრული გამოხატვის) უფლებას, მივიღებთ ნათელ სურათს იმისა, რომ ერთის მხრივ შესაძლოა სრული მარგინალიზაცია მოხდეს ნებისმიერი შემოქმედებითი აქტივობისა, რომელიც ამ ჯგუფების მიერ დადგენილ ჩარჩოებში არ ჯდება და მეორეს მხრივ საქართველოს სახელმწიფო ვერ

უზრუნველყოფს მისი მოქალაქეებისთვის ფუნდამენტური უფლებებით სარგებლობის შესაძლებლობას.

ამ ვითარების ფონზე კითხვები ჩნდება ქვეყანაში არსებული განათლების სისტემის ეფექტურობაზე, რომელიც უნდა უზრუნველყოფდეს ნებისმიერი მოქალაქისათვის თავისუფლად, დამოუკიდებლად აზროვნების ბაზისის შექმნას, რათა პიროვნება, რომელიც დროთა განმავლობაში საზოგადოების აქტიური წევრი გახდება, თანამოზარებებთან ერთად სხვა თავისივე თანამოქალაქეებს არ „უწესებდეს“ გამოხატვის „მისაღებ ნორმებსა“ და „აკრძალვების“ კატეგორიებს.

ასევე, კვლევის შედეგები კიდევ ერთხელ უზვამს ხაზს რელიგიური ინსტიტუტისთვის განმანათლებლობის ეტაპის გავლის აუცილებლობას, რათა სახელმწიფოში ინკვიზიციის თანამედროვე ფორმების ახალი ტალღა არ წარმოიშვას და სეკულარული ქვეყანაში არ გაჩნდეს რელიგიური ფუნდამენტალიზმი, როგორც საშიშრეველი სახელმწიფოს თეოკრატიული მართვის მოდელისა.

დასკვნა და რეკომენდაციები

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ კვლევის ფარგლებში XV-XVI საუკუნის კათოლიკური ეკლესიის იმ ლიდერების დამოკიდებულება ხელოვნებისა და ხელოვანების მიმართ, რომელთაც ფლორენციელ მოქანდაკე, მხატვარ და არქიტექტორ მიქელანჯელო ბუონაროტისთან მოუხდათ თანამშრომლობა ბევრად უფრო პროგრესულია, ვიდრე ის დამოკიდებულება, რასაც კვლევის შესავალში აღნიშნული რელიგიური ჯგუფები და მათი მსოფლმხედველობის გამზიარებელი პიროვნებები იჩენენ თანამედროვე, „არაკონიუქტურული“ შემოქმედებისა და ხელოვანების მიმართ განმანათლებლობისა და პოსტმოდერნიზმით ეპოქით დაცილებულ, XXI საუკუნის საქართველოში.

თანამედროვე ეპოქის პრინციპებისთვის ეს სრულიად არაორგანული დამოკიდებულება განყენებული, კერძო პერსონალების პრობლემა არ არის და არც ცალკე სივრცეში მომხდარა მისი ფორმირება.

ქვეყნის ეკონომიკური გამოწვევების, საშინაო, თუ საგარო პოლიტიკის ფონზე, სამწუხაროდ ხშირად ყურადღების მიღმა რჩება ისეთი ფუნდამენტური

მნიშვნელობის საკითხები, როგორებიცაა: აზროვნების თავისუფლება, პიროვნების სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლება, ის მთავარი პოსტულატები, რაზეც ნებისმიერი დემოკრატიული სახელმწიფო უნდა იდგეს.

1733 წელს მაღალი რანგის სახელმწიფო კომისრისადმი გაგზავნილ კრიტიკულ წერილში ფრანგი ფილოსოფოსი ვოლტერი მე-18-ე საუკუნის ფრანგულ პრესასა და ლიტერატურაში გაჩენილ უკიდურესად მკაცრ ცენზურაზე საუბრობს. ფილოსოფოსი სახელმწიფო კომისარს მიმართავს:

„რადგანაც თქვენ ხელგეწიფებათ წერილებზე გარკვეული რეაგირება, გევედრებით, ფრთებს ნუ შეუკვეცთ ჩვენს მწერლებს იმდენად, რომ შინაურ ფრინველს დავამსგავსოთ ისინი, ვინც შესაძლოა არწივად იქცეს; ზომიერი თავისუფლება გონებას ჰაერში ლივლივის საშუალებას აძლევს, მონობა კი მას ხეიბრად აქცევს...“⁸⁰

თუკი მარი არუეს (ვოლტერი) სამი საუკუნის წინანდელი წერილი ლოგიკის გარკვეულ ჩარჩოში თავსდება, რადგან სწორედ განმანათლებლები იცავდნენ ისეთ ღირებულებებს, როგორიცაა: თავისუფლება, თანასწორობა, ტოლერანტობა, ლოგიკასთან რამდენადაა ახლოს თანამედროვე ეპოქაში მსგავსი „თხოვნების“ გაჟღერება, როდესაც ისინი დემოკრატიული სახელმწიფოს საბაზისო პოსტულატებად მოაზრება?!

კვლევის მნიშვნელობაზე საუბრისას, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ყველა ტიპის სერიოზული რეფლექსია, რომელიც ახალი ცოდნის შექმნას, ან არსებული ცოდნის გააზრებასა და მათი გადამუშავების საფუძველზე ახალი ტიპის ინფორმაციის მიღებას ემსახურება, ნებისმიერი საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანია.

მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ არა მხოლოდ არსებობდეს, არამედ წინა პლანზე წამოიწიოს კვლევის ფარგლებში აღმოჩენილი პრობლემის განხილვამ და ზოგადი, ზედაპირული დისკუსიები საზოგადოების კონკრეტული, თუ აბსტრაქტულად მოაზრებული ჯგუფების „სიბნელებზე“ აზროვნების ახალ კლიშედ, აღნიშნული ჯგუფების საპირისპირო პოზიციის მქონე წრეების ძირითად არგუმენტად არ იქცეს და ჯანსაღი, ობიექტური რეალობის გაქრობის წინაპირობა არ გახდეს.

ასევე მნიშვნელოვანია აწმყოში მიმდინარე პროცესების ადეკვატური კვლევების ისეთ ტიპებზე მუშაობა, რომელიც აჩვენებს, თუ რა გავლენა და შედეგი იქონია ცენზურამ,

⁸⁰ Voltaire. “Perils of Censorship, the Freedom of the Press, and the Rewards of Reading”

შემოქმედების „დასაშვების“ და „დაუშვებლის“ ჩარჩოებში მოქცევამ, ისევე, როგორც ტოტალიტარულმა სისტემამ სხვადასხვა ტიპის საზოგადოებებზე.

დასასრულს, აღსანიშნავია ისიც, რომ „ბრძოლის ველის“ შემოქმედების, ავტორებისა და შინაარსის მიმართულებით განვრცობა მხოლოდ ლოკალური ხასიათის არ არის და ამ ფენომენის მოაზრობა თავისუფალი აზროვნების ცნებისთვის მიყენებული წერტილოვან დარტყმებადაც შეიძლება, დარტყმებად, რომელთა ინტენსივობის კიდევ უფრო გამრავლებისა და სფეროების მიმართულებით გამრავალფეროვნების შემთხვევაში, ტოტალიტარული რეჟიმის ჩამოყალიბების რეალური საფრთხე არსებობს, რეჟიმის, რომელიც ფორმებით შესაძლოა განსხვავდებოდეს საქართველოსთვის 69 წლის წინ ძალით თავსმოხვეული სისტემისგან, მაგრამ თვისებრივად მეტად თუ არა, არანაკლებ საფრთხეს შეიცავდეს თავისუფლად მოაზროვნე თითოეული ადამიანისათვის.

ბიბლიოგრაფია

ბულაძე ლაშა. *დიალოგი ცენზურაზე*. საგამომცემლო პროგრამა „ლოგოსი“, 2014წ.

კონდივი ასკანიო. *მიქელანჯელო ბუონაროტის ბიოგრაფია*. როლანი.
მიქელანჯელოს ცხოვრება.

პრიეტო გონსალეს ანტონიო, ტელიო ანტონიო. *მიქელანჯელო*. გამომცემლობა
პალიტრა L, 2010წ.

როლანი რომენ. *მიქელანჯელოს ცხოვრება*. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“,
1973წ.

Вазари Джорджо. *Жизнеописание Микельаньоло Буонарроти флорентинца, живописца, скульптора и архитектора*. Издательство АЛЬФА-КНИГА. Москва 2008.
(<http://flibusta.net/b/221759/read#t157> 14.6.2014)

Norton Rictor. “The Passions of Michelangelo” (<http://rictornorton.co.uk/michela.htm>
14.06.2014)

Voltaire. “Perils of Censorship, the Freedom of the Press, and the Rewards of Reading”
(<http://www.brainpickings.org/index.php/2013/11/21/voltaire-on-censorship-and-reading/>
14.06.2014)

სარჩევი

შესავალი.....	v
საკვლევი პრობლემა.....	1
კვლევის მნიშვნელობა	6
კვლევის მიზანი	8
ჰიპოთეზა.....	10
სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა	Error! Bookmark not defined.
ადრეული წლები	Error! Bookmark not defined.
ხელოვანის მიერ რომის „აღმოჩენა“	Error! Bookmark not defined.
მიქელანჯელო და იულიუს II.....	Error! Bookmark not defined.
მიქელანჯელო და ლეო X	18
მიქელანჯელო და კლიმენტ VII	19
მიქელანჯელო და პავლე III.....	Error! Bookmark not defined.
მეთოდოლოგია.....	25
კვლევის მეთოდი და მისი რელევანტურობა	26
კვლევის პროცედურა	27
შერჩევა	27
კვლევის პროცედურა	28
შედეგები.....	29
დისკუსია/ინტერპრეტაცია	Error! Bookmark not defined.
დასკვნა და რეკომენდაციები.....	35
ბიბლიოგრაფია	Error! Bookmark not defined.8